

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2006

Marta Čápková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

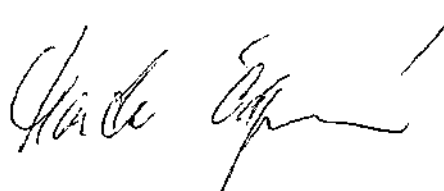
Právní a ekonomické nástroje regulace zemědělství (ČR a EU)

Marta Čáповá
diploманtka

Prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.
vedoucí diplomové práce

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze, dne 27. 11. 2006

OBSAH:

1. Úvod	
1.1. Cíl a obsah diplomové práce	6
1.2. Základní fakta	7
1.3. Společná zemědělská politika zemí EU	8
1.4. Zemědělská politika ČR	13
2. Právní nástroje	16
2.1. Zvláštní právní předpisy komplexní.....	16
2.2. Zvláštní právní předpisy složkové	17
2.3. Zvláštní právní předpisy související	20
2.4. Administrativní nástroje	23
2.5. Sankční nástroje	25
2.6. Koncepční nástroje	25
3. Ekonomické nástroje	27
3.1. Nástroje pozitivní stimulace	27
3.1.1. Předvstupní pomoc (Sapard, Phare, Ispa)	28
3.1.2. Komunitární programy	35
3.1.3. Finanční zdroje pro Českou republiku po vstupu do EU	36
3.1.4. Vývoj dotační politiky ČR	41
3.1.5. OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství	43
3.1.6. Jednotná platba na plochu – SAPS	46
3.1.7. Doplnkové platby - TOP-UP	46
3.1.8. Podpory podle „Zásad“	47
3.1.9. Horizontální plán rozvoje venkova - HRDP	47
3.1.10. Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond – PGRLF	49
3.1.11. Klasa	55

3.2. Nástroje negativní stimulace	56
3.2.1. Ekologická daňová reforma	57
3.2.2. Odvody za vynětí půdy ze Zemědělského půdního fondu	58
3.2.3. Poplatky za odnětí pozemku určeného k plnění funkcí lesa	61
3.2.4. Mléčné kvóty	62
4. Závěr	63
4.1. Česká republika a Evropská unie	64
4.2. Výhled do budoucna	66
4.3. Pohled na zemědělství v ČR a jeho dopady na životní prostředí	67
4.4. Závěr	68
Tabulky, grafy	69
Prameny: použitá literatura a právní předpisy	79
internetové zdroje	80
Seznam použitých zkratk	81

1. ÚVOD

1.1. Cíl a obsah diplomové práce

Cílem této diplomové práce je podat přehled o vývoji a stavu ekonomických a právních nástrojů regulace zemědělství.

V úvodní části stručně nastiňuji stav a vývoj zemědělské politiky v ČR a společné zemědělské politiky země EU.

Druhá část je věnována právním nástrojům regulace zemědělství. Zde jsem provedla výčet právních předpisů, které podle mého názoru zemědělství v ČR významněji ovlivňují. Některým právním předpisům jsem se rozhodla věnovat více – ne z důvodu, že by ostatní byly méně důležité, ale spíše jsem využila vlastních zkušeností z praxe, kterou jsem získala působením v Asociaci soukromého zemědělství ČR a spoluprací s Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky.

Ekonomické a právní nástroje se v mnoha případech prolínají – při dělení jsem proto vycházela z obdobného dělení v odborných publikacích nebo vlastního názoru na to, kterou problematiku (ekonomickou či právní) daný nástroj více ovlivňuje.

Třetí, nejobsáhlejší část, je věnována nástrojům ekonomické stimulace. Pro větší přehlednost je tato část rozdělena do dvou podkategorií: nástrojů pozitivní stimulace a nástrojů negativní stimulace. V první podkategorii jsem se hodně věnovala vývoji převážně „evropských“ nástrojů pozitivní stimulace. Podání přehledu o vývoji ekonomických nástrojů, které české (i evropské) zemědělství ovlivňují dnes, považuji za podstatnou a neopominutelnou součást této diplomové práce. Stručně jsem nastínila i programy a tendence, o kterých se uvažuje v blízké budoucnosti.

Diplomovou práci jsem doplnila několika nezbytnými tabulkami a grafy, připojila seznam pramenů, ze kterých jsem při tvorbě práce čerpala a pro snazší orientaci v použitých zkratkách doplnila výčet zkratk.

1.2. Základní fakta o českém zemědělství

V úvodu diplomové práce považuji za nezbytné uvést základní fakta o českém zemědělství. Celková rozloha České republiky je 7,9 mil. hektarů, z toho je 4,3 mil. ha zemědělské půdy. Orná půda zaujímá 3,1 mil. ha, louky 0,6 mil. ha, ovocné sady 50 tis. ha, vinice 16 tis. ha, chmelnice 6 tis. ha.¹

Za nejvýznamnější skupinu pěstovaných plodin lze považovat obiloviny, které se pěstují na 50% plochy orné půdy. Zhruba polovinu této plochy zaujímá ozimá pšenice. Dalšími důležitými plodinami jsou jarní ječmen, kukuřice, hrách, brambory, řepka, trávy a jeteloviny. Pokud jde o zeleninu, je na místě zmínit zelí, květák, rajčata, okurky, cibuli a salát. V České republice je rovněž tradice v pěstování ovoce (zejména jabloně, hrušně, třešně, slivoně, meruňky a drobné ovoce), jehož pěstování je soustředěno do několika pěstitelských oblastí.

Od roku 1995 ubylo 15 tis. ha zemědělské půdy, oproti tomu výměra lesní půdy vzrostla o 16 tis. ha. Výměra orné půdy v posledních deseti letech trvale klesá, naopak o 71 tis. ha se zvýšila výměra pozemků evidovaných v katastru nemovitostí jako trvalé travní porosty. Polovina zemědělského půdního fondu se nachází v méně příznivých oblastech (LFA).²

Zemědělství v ČR má dlouholetou tradici. Rolníci, hospodáři nebo sedláci byli vždy hrdými členy svého stavu a v mnohých dobách jim byly do cesty kladeny těžké překážky. V 60. letech 20. století došlo ke kolektivizaci zemědělství a vzniku obrovských Jednotných zemědělských družstev. Pro český venkov, tedy přesněji vlastníky zkolektivizované půdy, tato doba znamenala těžkou životní zkoušku. Po roce 1989 se zkolektivizovaná půda měla vracet do vlastnictví bývalých majitelů. Smutnou skutečností ovšem je, že v mnoha případech stále ještě sedláci na svou půdu čekají.³

¹ - Viz graf *Struktura půdního fondu ČR* na str. 69.

² - Údaje převzaty ze šetření *FADN Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky*.

³ - *O kolektivizaci zemědělství více v knize Kolektivizace – zločin proti venkovu, ASZ ČR, Praha 2004.*

1.3. Společná zemědělská politika (SZP)

Společná zemědělská politika je nejstarší politikou Evropského společenství, která se jako součást společného trhu objevila již ve Smlouvě o založení Evropského hospodářského společenství podepsané v Římě v roce 1957 a od svého vzniku patří mezi nejkontroverznější témata evropské integrace.

Její účelem bylo a je zvýšení produkce zemědělské výroby v členských zemích Evropského společenství, zajištění slušné životní úrovně venkovského obyvatelstva (především lidí zaměstnaných v zemědělství) a stabilizace zemědělského trhu. Trh s potravinami byl také určující z pohledu fungování společného trhu jako takového. Vysoké rozdíly v cenách potravin by mohly působit jako zásadní překážky při volném pohybu pracovních sil, bez kterého by myšlenka společného trhu nebyla možná.

Důvody pro vznik SZP bychom mohli rozdělit do dvou kategorií: strategické a politické. Za strategický důvod lze považovat nesoběstačnost jednotlivých členských států EHS v produkci potravin v 50. a 60. letech 20. století. Evropské země byly nuceny spoustu zemědělských komodit dovážet a stávaly se tak zranitelnými. Bylo tedy zapotřebí zvýšit produkci, aby bylo soběstačnosti dosaženo. Politickým důvodem pak byla váha zemědělců jakožto voličů v jednotlivých státech. Bylo v zájmu politiků podporovat rozvoj venkova a zvyšování tamní životní úrovně.

K dosažení výše uvedených cílů bylo rozhodnuto použít společnou organizaci zemědělských trhů. V jednotlivých členských státech také převládalo přesvědčení, že budoucnost zemědělství nelze ponechat volnému trhu, kde rozhodujícím faktorem byla mnohdy výše státních podpor, které byly zemědělcům ze strany svých států poskytovány.

Základním nástrojem regulace a stabilizace zemědělského sektoru se stala regulace cen. Bylo tak rozhodnuto na konferenci v italské Strese v červenci 1958. Ceny zemědělských produktů tak měla navrhnout Komise a následně schvalovat formou směrnice Rada ministrů. V roce 1962 byl také založen Evropský zemědělský vyrovnávací a záruční fond (EAGGF), který se stal hlavním finančním nástrojem SZP.

SZP stála na dvou principech: principu kompenzačním a principu preferenčním. Kompenzační princip znamená, že členské státy se podílejí na financování SZP solidárně, tj. že průmyslové státy (například Německo) přispívají na dotování zemědělství. Tyto náklady jim mají být poté vykompenzovány jednotným trhem s průmyslovými produkty. Díky tomuto principu nemusí nést tíži nákladů pouze agrární státy. Nicméně vzhledem k vysoko nastaveným cenám na trhu Společenství začalo docházet k tomu, že výše podpor poskytnutých ze strany průmyslových zemí začala přesahovat kompenzační možnosti, které přinášel trh s průmyslovými výrobky.

Preferenční princip spočívá v tom, že zemědělským produktům, vypěstovaným či vyrobeným v členských státech EU, je dáována přednost před produkty z nečlenských států. Důvodem tohoto principu (i vzniku SZP obecně) je zvýšení životní úrovně lidí pracujících právě v zemědělském sektoru. Základním nástrojem se tedy stala regulace, kdy Komise určí ceny, za které musejí být zemědělské produkty vykupovány. V důsledku toho však jsou ceny těchto produktů v integrované Evropě mnohem vyšší než jejich cena na světových trzích. Primárním cílem uměle určovaných evropských cen totiž bylo udržení zemědělství a s ním spojený rozvoj venkova, z čehož samozřejmě vyplývá i snaha držet ceny na co nejvyšší úrovni.

V souvislosti s preferenčním principem byla také zavedena opatření, která zemědělce chrání před levnější produkcí ze zemí mimo Evropské společenství. Tomuto účelu posloužil systém tzv. variabilních přírážek. Pokud někdo chtěl do Evropy dovést levnější zemědělské produkty, byla mu Evropským společenstvím vypočítána dovozní přírážka, která dorovnála cenu dovážených výrobků na evropskou úroveň. Dovožci tedy museli své zboží prodávat za evropské ceny a evropští producenti zůstali konkurenceschopní. Vzhledem ke štědrým dotacím, které byly vázány na výši produkce (podle pravidla čím více vypěstuješ, tím více dostaneš), začalo v zemědělském sektoru docházet k neustálému nárůstu nadprodukce. Tento přetlak bylo třeba uvolnit na světových trzích, kde však byli evropští farmáři díky svým vysokým cenám nekonkurenceschopní. EHS zde tedy uplatnilo opačný princip. Farmář, který chtěl vyvézt zemědělské produkty z EHS na světový trh, obdržel tzv. refundaci. To znamenalo, že Společenství farmáři uhradilo rozdíl mezi jeho vysokou cenou a nižší cenou ve světě. Vývozce pak mohl o tuto dotaci svou cenu snížit, čímž se stal konkurenceschopným, a díky refundaci mohl prodat zboží na světovém trhu se stejným ziskem jako v EHS.

Takto nastavená SZP vzhledem k dopadům, které měla nejen na rozpočet Evropského společenství (došlo téměř k rozpočtovému kolapsu), ale i na světový trh, prošla v roce 1992 reformním procesem. V roce 1992 tak byl přijat balíček opatření k zásadní reformě Společné zemědělské politiky. Cílem přijatých změn bylo zvýšit konkurenceschopnost evropského zemědělství na světových trzích, omezit rostoucí finanční náročnost Společné zemědělské politiky a přetnout dlouhodobé trendy vedoucí k vytváření přebytků. Mezi tyto změny patřilo snížení centrálně stanovených intervenčních cen, které bylo zemědělcům kompenzováno vyplácením přímých plateb tak, aby nebyly dotčeny jejich příjmy. V oblasti pěstování obilnin bylo poskytování podpor podmíněno povinným ponecháním části orné půdy ladem. Tento krok měl vést k omezení plochy orné půdy a celkové nabídky obilnin na trhu.

Reforma Společné zemědělské politiky se však netýkala všech sektorů výroby. Zásadně ovlivnila pouze pěstování obilnin a produkci hovězího masa, v menší míře ovlivnila výrobu mléka a másla, tabáku a jehněčího masa. Ostatní oblasti nebyly buď dotčeny vůbec, nebo pouze okrajově. Důležité kroky tak byly podniknuty zejména v oblastech, kde byly náklady nejvyšší a situace si žádala výraznou změnu. Pěstování obilnin a produkce hovězího masa vedla k vytváření největších přebytků. Oba sektory tradičně byly a zůstávají i po reformě Společné zemědělské politiky nejnákladnější položkou Společné zemědělské politiky současnosti. Jakákoli změna musela být proto započata právě zde.

Přes dosažené úspěchy po reformě Společné zemědělské politiky z roku 1992 byl z dlouhodobého hlediska její výsledek nejistý. Výdaje na Společnou zemědělskou politiku v roce 1994 stále dosahovaly výše okolo 40 miliard eur. Krize nemoci šílených krav v sektoru hovězího masa, která v Evropě vypukla ve dvou vlnách, v roce 1996 a 1999, si vyžádala další nepředvídané výdaje v řádu několika miliard eur. Razantní opatření, přijatá na znovuzískání důvěry spotřebitelů, zahrnovala povinné testování porážených kusů dobytka na výskyt BSE a likvidaci celých stád v případě zjištění nákazy. Prudký pokles poptávky tím však zastaven nebyl. Proto v roce 2000 přijala Evropská unie rozhodnutí o výkupu zdravých kusů dobytka k likvidaci, neboť o tak vysokou produkci hovězího masa nebyl zájem. To vedlo k růstu unijních výdajů na zemědělství o 5,7 procent v roce 2001 a navrhovaný rozpočet přesáhl 43 miliard eur. Společná zemědělská politika se stala terčem silné kritiky ze strany občanů a spotřebitelů. Bylo zřejmé, že je potřeba přijmout další rozhodnutí, která nasměrují evropské zemědělství cestou větší ohleduplnosti k životnímu prostředí a porozumění zdravotním obavám obyvatelstva.

Krise okolo nemoci šílených krav ostatně nebyla jedinou. V Belgii byla ve stejné době objevena kuřata obsahující jedovaté dioxiny a v Rakousku se zase přišlo na to, že tamní farmáři krmili chované vepře zakázanými hormony. Takové události nezpochybňovaly jen evropskou zemědělskou politiku jako celek, ale poukázaly také na nelegální praktiky některých zemědělců, kteří neváhali sáhnout po nedovolených prostředcích. Evropská unie proto nyní věnuje zvýšenou pozornost dopadům zemědělské výroby na zdraví obyvatelstva. Brusel stále více zdůrazňuje, že věnuje značnou pozornost kvalitě vyráběných potravin i životní pohodě chovaných zvířat. Členské státy však budou muset vyřešit i další klíčovou otázku a rozhodnout, zda a do jaké míry se v Evropské unii rozšíří pěstování geneticky modifikovaných rostlin.

Další reforma Společné zemědělské politiky byla úzce spjata s procesem rozšíření Evropské unie. Kapitola „Zemědělství“ je považována za vůbec nejobtížnější kapitolu jednání. Unie stála před vysoce obtížným úkolem začlenění agrárního sektoru kandidátských zemí do společného trhu. Potřeba dalších strukturálních změn a nižší produktivita v této oblasti v kandidátských zemích byla přitom zřejmá (s výjimkou Slovinska, České republiky a Maďarska). V roce 1994 činil podíl zemědělství na HDP kandidátských zemí v průměru 7,8 procent, zatímco ve stejném roce to v Unii bylo pouze 2,5 procent. Ve střední a východní Evropě zaměstnává zemědělství také mnohem více lidí. Základní problémy rozšíření Evropské unie v oblasti zemědělství shrnula Evropská unie v Agendě 2000.⁴

Dalším nástrojem SZP se stala regulace cen. Regulační systémy cen jednotlivých produktů jsou nazývány tržní řády a jsou odlišné v závislosti na významu, který je těm kterým produktům přisuzován. Význam tržních řádů spočívá v určování cenové hladiny. Dále jsou stanovovány cílové ceny, které mají informovat o stanovené hodnotě zboží ve Společenství. Prahové ceny určují nejnižší možné ceny, za které je možno dovézt konkurenční zboží ze zahraničí. Slouží k určení výše dovozní přírážky. Minimální cena informuje zemědělce o tom, za jakou cenu vykoupí od zemědělců jejich případnou nadprodukcí. Tyto výkupy pak provádí EAGGF, resp. V rámci evropské správy vnitrostátní zemědělské agentury.

V rámci celé EU neustále probíhala debata o komplexní reformě SZP a způsobu jejího financování. Prioritou se stává nikoliv množství, ale kvalita produkce. Zároveň se do popředí dostala problematika rozvoje venkova. Již v Agendě 2000 bylo oznámeno, že v roce 2003

⁴ - *Více viz Agenda 2000.*

bude průběh reformy SZP z roku 1999 zhodnocen a navržena její případná úprava. Na základě toho předložila Komise v červenci 2002 požadovanou zprávu, jejíž návrhy se staly základem pro další reformu SZP, na které se ministři zemědělství členských zemí EU-15 dohodli dne 26. 6. 2003.

Tato zásadní reforma SZP má za úkol dát zcela novou podobu systému vyplácení podpor zemědělcům v Evropské unii. Cílem je výrazné zohlednění spotřebitele a daňových poplatníků, přičemž farmářům bude ponechána volnost produkovat jednotlivé komodity v závislosti na poptávce a tím reagovat na vývoj trhu. V budoucnu pak bude větší část zemědělských podpor a dotací vyplácena nezávisle na objemu a druhu produkované komodity. Takový způsob hospodaření by však mohl vést k některým nepříznivým jevům, jako je například zanedbávání obhospodařování zemědělské půdy a údržby krajiny. Proto Evropská unie vymezila zákonné požadavky na hospodaření (článek 4 a příloha III nařízení Rady č. 1782/2003) a pravidla dobrých zemědělských a environmentálních podmínek (článek 5 a příloha IV nařízení Rady č. 1782/2003). Jejich respektování se stalo jedním ze základních požadavků pro plnění podmínek výplaty přímých plateb v rámci nového systému přijaté reformou SZP, nazývaného „single payment scheme - SPS“ (volně překládáno jako „jednotná platba na farmu“). Souhrnně jsou zákonné požadavky na hospodaření a dobré zemědělské a environmentální podmínky nazývány cross-compliance (křížová shoda).

Touto reformou se tedy značně mění postavení a úloha evropského zemědělce. Není to jen výrobce potravin a surovin pro průmysl. Přímé platby, které dostává, jsou odměnou za poskytované služby : za kvalitu potravin a jejich bezpečnost, za ochranu životního prostředí, za ochranu a údržbu krajiny, za udržení venkovského prostředí, za dobré zacházení se zvířaty a za zachování evropského kulturního dědictví.

1.4. Zemědělská politika České republiky

Základním dokumentem, ze kterého vycházela zemědělská politika před vstupem ČR do EU, byla Koncepce agrární politiky na období před vstupem ČR do EU⁵, která byla schválena usnesením Vlády ČR č. 49 ze dne 12. ledna 2000. Hlavním cílem Koncepce bylo dosažení konkurenceschopnosti agrárního sektoru ČR vůči EU a světu při zachování intenzivního i extenzivního zemědělství na co největší ploše, při dostatečné úrovni příjmů zemědělské populace a při respektování všech dohodnutých závazků ČR v mezinárodním agrárním obchodu. Koncepce agrární politiky předpokládala dvě základní časové etapy: etapu revitalizace a etapu adaptace.

První etapa, revitalizace, trvala od roku 1999 zhruba do roku 2001. Byla zaměřena na zotavení a stabilizaci agrárního sektoru ČR a na institucionální přípravu jeho vstupu do EU. Hlavním cílem této etapy bylo dořešení některých vnitřních vývojových problémů českého agrárního sektoru, eliminace nejzávažnějších vývojových překážek vzniklých v dosavadním průběhu reformy a celková stabilizace sektoru před jeho přizpůsobováním podmínkám EU.

Druhá etapa, adaptace, začínající rokem 2002 a končící vstupem ČR do EU, směřovala k co nejrychlejšímu plošnému přizpůsobení agrárního sektoru ČR podmínkám Společné zemědělské politiky ve všech jejích oblastech.

V návaznosti na předchozí etapu sledovala etapa adaptace zejména tyto obecné cíle:

- dosažení konkurenceschopnosti podniků agrárního sektoru, zejména podstatného zlepšení efektivity výroby;
- zajištění dostatečné úrovně výnosnosti kapitálu v restrukturalizovaných podnicích a příjmů zemědělské produkce;
- vytvoření předpokladů pro zajištění přiměřených spotřebitelských cen potravin s kvalitativními parametry srovnatelnými s evropskými standardy;
- zabezpečení environmentálních funkcí zemědělství, zejména v oblastech s nepříznivými podmínkami, a integrace zemědělství s rozvojem venkova a uchováním jeho kulturního dědictví;
- vytváření alternativních pracovních a příjmových příležitostí pro zemědělce cestou diverzifikace činností zemědělských podniků.

⁵ - Koncepce agrární politiky na období před vstupem ČR do EU.

V průběhu roku 2004 byly Ministerstvem zemědělství vypracovány a vládou ČR schváleny tři důležité dokumenty: Koncepce agrární politiky ČR pro období po vstupu do EU na roky 2004 – 2013 ⁶, Koncepce vodohospodářské politiky ČR po vstupu do EU na roky 2004 – 2010 a Koncepce potravinářství ČR po vstupu do EU na roky 2004 – 2013. Pro oblast lesního hospodářství byl v roce 2003 přijat Národní lesnický program pro roky 2003 – 2006. Jde o dokumenty určující ve vymezených mantinelech středně až dlouhodobý vývoj základních činností resortu. Vládou ČR byl v roce 2004 přijat také Akční plán ekologického zemědělství do roku 2010.

Základním cílem dosavadní koncepce bylo zastavit snižování rozměru českého zemědělství, čehož bylo v podstatě dosaženo. Podniková struktura je nadále ve srovnání s EU velmi specifická a vyznačuje se mimořádně vysokým podílem velkých podniků právnických osob, hospodařících převážně na půdě individuálních vlastníků a státu. Vzhledem k rychlejšímu úbytku pracovníků v porovnání s vývojem produkce, zvyšovala se v zemědělství produktivita práce. To se však neprojevilo ve vývoji mezd, které v tomto odvětví v porovnání s národohospodářským průměrem nadále výrazně zaostávaly. Odrážela se v tom nepříznivá hospodářská situace zemědělských podniků, způsobená také mimořádnými a stále častějšími výkyvy počasí. Ta se promítla i do přetrvávající vysoké zadluženosti rozhodující části podniků, přestože stát přijal v posledních letech některá opatření k jejich oddlužení.

Koncepce reaguje na potřebu zásadní změny zemědělské politiky ČR. Jde o podstatné posílení environmentálních, sociálních a ekonomických principů trvale udržitelného českého zemědělství, při zohlednění jeho specifických podmínek a problémů.

Koncepce zároveň vytváří předpoklady, aby se zemědělství stalo součástí a páteří rozvoje venkovských oblastí a zlepšování kvality života venkovské populace, včetně podmínek pro diverzifikaci činností zemědělských podniků podle místních podmínek.

Koncepce agrární politiky ČR pro období po vstupu do EU reaguje na klíčové současné i budoucí problémy a výzvy spojené se zemědělstvím na celosvětové, evropské i domácí úrovni.

Na základě reformy SZP z roku 2003 došlo samozřejmě i ke změnám v zemědělské politice ČR. Reformní opatření z roku 2003 lze shrnout takto :

⁶ - Koncepce agrární politiky po vstupu ČR do EU na roky 2004 – 2013.

Zavádí se jednotná platba na farmu. Platby budou závislé nikoli na objemu produkce, ale na splňování standardů na ochranu životního prostředí, nezávadnosti a kvality potravin, na udržování zemědělské půdy v dobrém stavu, na zacházení se zvířaty.⁷ Při poskytování přímých plateb se přihlíží k velikosti farmy, čímž se snižuje objem přímých plateb větším zemědělským podnikům. Pro rozvoj venkova budou vedle většího objemu prostředků zavedena nová opatření, která by měla zajistit nové zdroje příjmů pro zemědělce. Do doby nabytí účinnosti úplného systému cross-compliance v ČR a ve většině nově přístupujících zemích, které se rozhodly aplikovat zjednodušený systém přímých podpor (SAPS), byly pro tyto státy stanoveny přechodné podmínky pro získání přímých plateb na plochu zemědělské půdy pouze ve formě vybraných pravidel dobrých zemědělských a environmentálních podmínek. Pro rok 2005, případně 2006, jsou pro ČR vymezeny nařízením vlády č. 144/2005 Sb., o stanovení některých podmínek poskytování jednotných plateb na plochu zemědělské půdy pro kalendářní roky 2005 a 2006.

Vzhledem k tomu, že se ČR rozhodla v souladu s legislativou EU prodloužit používání SAPS až do roku 2008, bude zavedena jednotná platba na podnik včetně všech návazných opatření od 1. 1. 2009. Od tohoto data bude tedy dodržování úplného systému stanovených standardů cross-compliance podmínkou pro vyplácení přímých plateb i v České republice. Systém cross-compliance bude platit nejenom pro vyplácení přímých plateb, ale také pro vyplácení podpor v rámci evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EAFRD). Podle článku č. 51 nařízení Rady o podpoře ze zemědělského fondu rozvoje venkova bude systém cross-compliance platit pro nové členské země rovněž od 1. 1. 2009, tedy shodně se systémem přímých plateb.

⁷ - Reforma zavedla celkem 18 standardů, které má zemědělec respektovat. Za porušení standardů mohou být farmáři pokutováni.

2. PRÁVNÍ NÁSTROJE REGULACE ZEMĚDĚLSTVÍ

Vedle nástrojů ekonomických, kterým je věnována třetí část práce, je zemědělství v ČR regulováno zejména nástroji právními, administrativními, sankčními (odpovědnost) a koncepčními (plány a programy). Tyto nástroje jsou obsaženy v právních předpisech nejen zemědělského práva.

Právní předpisy zemědělského práva můžeme, tak jako v jiných oblastech, rozdělit do dvou základních skupin – na právní předpisy obecné a zvláštní.

Zvláštní právní předpisy můžeme dále rozdělit na ty, které zemědělskou problematiku upravují komplexně (např. zákon o zemědělství), složkově (např. veterinární zákon) a předpisy související (např. zákon o ochraně přírody a krajiny, vodní zákon).

Další předpisy komunitárního práva jsou uvedeny v kapitole 3. (ekonomické nástroje) - vždy u související problematiky.

2.1. Zvláštní právní předpisy komplexní

Základní normou, která upravuje oblast zemědělství, je zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje rámec pro poskytování podpor do zemědělství, zvláštním způsobem vymezuje podpory mimoprodukčních funkcí a pomoc méně příznivým oblastem. Lze jej považovat za základ pro tvorbu dotační politiky v zemědělství. Tento zákon od vstupu ČR do EU umožňuje provádění příslušných Nařízení orgánů EU, přičemž pamatuje vedle úpravy společných tržních organizací i na opatření podpory venkovského rozvoje a jiná strukturální opatření. Zahrnuje i komplexní úpravu evidence půdy dle užitelských vztahů, která je v EU používána pro administraci přímých plateb.

Ekologické zemědělství komplexně upravuje zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon stanoví podmínky hospodaření v ekologickém zemědělství a podmínky pro výrobu biopotravin. Dále upravuje systém osvědčování původu bioproduktů a biopotravin a jejich označování, jakož i výkon kontroly a dozoru nad dodržováním tohoto zákona.

Z předpisů komunitárního práva je to především nařízení Rady 2092/91 o ekologickém zemědělství, které na našem území platí od data vstupu ČR do EU.

Zákon o ekologickém zemědělství upravuje pouze ty oblasti, které nejsou v nařízení upraveny a EU je ponechává na národní úpravě jednotlivých členských zemí.

Zákon ani nařízení neřeší otázku státní podpory ekologického zemědělství, nebo poskytování dotací pro ekologické zemědělství.⁸

2.2. Zvláštní právní předpisy složkové

V systému právních norem, které upravují zemědělskou problematiku se často vyskytují takové právní normy, které neupravují zemědělství komplexně, ale zabývají se pouze určitou jeho složkou. Oblast živočišné výroby tak upravují následující právní předpisy:

- Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, stanoví požadavky veterinární péče na chov a zdraví zvířat a na živočišné produkty a upravuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob. Upravuje i soustavu, působnost a pravomoc orgánů vykonávajících státní správu v oblasti veterinární péče.
- Zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), je hlavním předpisem upravujícím oblast šlechtění a plemenitby hospodářských zvířat. Upravuje šlechtění a plemenitbu skotu, koní, prasat, ovcí, koz, drůbeže, běžců, plemenných ryb a plemenných včel, označování zvířete ve farmovém chovu a jejich evidenci. Obsahuje mnoho příloh a provádí jej velký počet prováděcích vyhlášek.
- Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů. Účelem tohoto zákona je chránit zvířata, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti, člověkem.⁹
- Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů, upravuje otázky uchovávání druhového bohatství zvířete, péče o zvěř a otázky honitby a myslivosti. Za tímto účelem stanoví podmínky a náležitosti nakládání se zvěří, provádění honů a výkonu myslivosti a organizuje výkon státní správy na tomto úseku.

⁸ Tato problematika je řešena příslušným nařízením vlády č. 242/2004 Sb., o provádění agroenvironmentálních opatření, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ Týrání zvířat je považováno zákonem č. 140/1961 Sb., trestní zákon, za trestný čin.

- Zákon č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské stráž, ochraně mořských rybochovných zdrojů a o změně některých zákonů (zákon o rybářství), upravuje řádný chov, zušlechťování, ochranu a lov ryb a jiných vodních živočichů, hospodaření na rybnících a výkon rybářského práva.
- Zákon č. 91/1996 Sb., o krmivech, ve znění pozdějších předpisů, stanoví podmínky pro výrobu, dovoz, používání, balení, označování, dopravu a uvádění do oběhu krmiv, doplňkových látek a premixů, působnost orgánů odborného dozoru nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem, včetně oprávnění ukládat sankce, jakož i podmínky pro vývoz krmiv s nadlimitním obsahem nežádoucích látek a produktů.

Předpisy komunitárního práva:

- Směrnice Rady 92/102/EHS o identifikaci a evidování zvířat
- Nařízení (ES) č. 1831/2003 o doplňkových látkách používaných ve výživě zvířat
- Nařízení (ES) č. 183/2005, kterým se stanoví požadavky na hygienu krmiv

Široce upravena je také oblast rostlinné výroby:

- Zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči a změnách některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, stanoví oprávnění a povinnosti fyzických a právnických osob v oblasti rostlinolékařské péče, upravuje ochranu státního území před zavlečením a rozšiřováním karanténních škodlivých organismů a podmínky zacházení s přípravky na ochranu rostlin, pomocnými prostředky ochrany rostlin a mechanizačními prostředky na ochranu rostlin. Stanoví také orgány státní správy na úseku rostlinolékařské péče a jejich působnost a sankce za porušování stanovených povinností.
- Zákon č. 219/2003 Sb., o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin a o změně některých zákonů (zákon o oběhu osiva a sadby), upravuje uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin, registraci odrůd druhů pěstovaných rostlin, uvedených v příloze k tomuto zákonu, dozor nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem právnickým a fyzickým osobám a sankce za jejich porušení. Zákon dále upravuje výši poplatku za podání žádosti o registraci osoby uvádějící rozmnožovací materiál do oběhu.

- Zákon č. 321/2004 Sb., o vinohradnictví a vinařství, upravuje ochranu révy vinné pěstované na vinicích stanovením vinařských regionů, vinařských oblastí, vinařských obcí a viničních tratí, ochrany vína uváděného do oběhu stanovením podmínek jeho výroby, zařídování a označování. Zákon dále upravuje vinohradnickou a vinařskou evidenci, podmínky dovozu vína a dozor nad dodržováním povinností.
- Zákon č. 97/1996 Sb., o ochraně chmele, ve znění pozdějších předpisů, upravuje ochranu chmele a chmelové sadby stanovením chmelařských oblastí a chmelařských poloh a stanovením podmínek pro zajištění pravosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti chmele a chmelových produktů a pro zamezení falšování při jejich úpravách. Dále upravuje státní dozor nad dodržováním povinností vyplývajících z tohoto zákona.
- Zákon č. 156/1998 Sb., o hnojivech, pomocných půdních látkách, pomocných přípravcích a substrátech a o agrochemickém zkoušení zemědělských půd (zákon o hnojivech), ve znění pozdějších předpisů, stanoví podmínky pro uvádění do oběhu a pro používání hnojiv, statkových hnojiv, pomocných půdních látek, pomocných rostlinných přípravků a substrátů, pro agrochemické zkoušení zemědělských půd, zjišťování půdních vlastností lesních pozemků, jakož i působnost orgánů odborného dozoru nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem včetně oprávnění ukládat sankce.

Předpisy komunitárního práva:

- Nařízení (ES) č. 2003/2003 o hnojivech
- Směrnice Rady 91/676/EHS o ochraně vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů (nitrátová směrnice)
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1831/2003 o geneticky modifikovaných potravinách a krmivech
- Směrnice Rady 91/414/ES o uvádění přípravků na ochranu rostlin na trh
- Směrnice Rady 2000/29/ES ze dne 8. května 2000 o ochranných opatřeních proti zavlékání organismů škodlivých rostlinám nebo rostlinným produktům do Společenství a proti jejich rozšiřování na území Společenství

2.3. Zvláštní právní předpisy související

Vzhledem k tomu, že zemědělství je úzce spjato se životním prostředím, věnují se některé právní předpisy současně úpravě zemědělství a ochraně životního prostředí. Ochrana přírody v ČR má dlouhou tradici a zakládá se zejména na zákonu č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. Dle tohoto zákona existuje ochrana přírody a krajiny obecná a speciální. Obě tyto kategorie se dále člení na druhovou a územní ochranu. Z hlediska vzájemných vztahů se zemědělským sektorem považují za významnou především ochranu územní.

V rámci **obecné ochrany** jsou před ničením, poškozováním a snižováním ekologické stability chráněny tzv. významné krajinné prvky (např. lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, údolní nivy a dále ty prvky, které jsou příslušným úřadem zaregistrovány, jako např. mokřady nebo trvalé travní plochy). Tyto prvky se často nacházejí na zemědělsky využívaných pozemcích a i když řada z nich zemědělskou činností vznikla, mohou být některými jejími formami dnes naopak ohrožovány. Estetické hodnoty krajiny jsou chráněny prostřednictvím ochrany krajinného rázu. Zvýšené nároky na ochranu krajinného rázu jsou především v přírodních parcích.

V rámci **speciální ochrany** se pro ochranu konkrétních přírodních a krajinných hodnot včetně ochrany biodiverzity vyhláší zvláště chráněná území (ZCHÚ). Zákon rozeznává 6 kategorií, které lze rozlišit na velkoplošné a maloplošné. Mezi velkoplošná ZCHÚ řadíme národní parky a chráněné krajinné oblasti, mezi maloplošná ZCHÚ národní přírodní rezervace a národní přírodní památky a dále přírodní rezervace a přírodní památky. Z hlediska způsobu využívání území hrají ve vztahu k zemědělství největší roli velkoplošná ZCHÚ, tedy 4 národní parky a 25 CHKO. Tato území se člení u národních parků do 3 a u CHKO do 4 zón s odstupňovaným režimem ochrany. Jádrová (1.) zóna zahrnuje obecně území nejcennější z přírodovědeckého hlediska, přechodová (2.) zóna kombinuje přírodní a člověkem ovlivněné nebo přeměněné biotopy, ve 3. a 4. zóně probíhá extenzivní hospodaření, a to na travních porostech i na orné půdě. Národní parky a maloplošná zvláště chráněná území mají navíc i ochranná pásma.¹⁰

Plocha chráněných území v poměru k rozloze státu převyšuje evropský průměr.

¹⁰ - Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon 114/1992 Sb. Byl doplněn významnou novelou (č. 218/2004 Sb. + vyhláška č. 166/2005 Sb.), která v souvislosti s transpozicí předpisů ES (Směrnice Rady 92/43/EHS, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin) umožnila vznik chráněných území soustavy Natura 2000 v České republice. Vymezení chráněných území soustavy Natura 2000 je ve vztahu k velkoplošným i maloplošným ZCHÚ nezávislé, tzn. mohou se dle potřeby překrývat.¹¹

V rámci chráněných území Natura 2000 rozlišujeme dva základní typy:

- **Evropsky významné lokality**, které vznikají z důvodu ochrany místa výskytu významných ohrožených druhů rostlin, živočichů a přírodních stanovišť,
- **Ptačí oblasti**, ve kterých je chráněno celé území s výskytem evropsky významných druhů ptáků.

Mezi rozmanitostí přírodního prostředí a zemědělskými postupy existuje mnoho vazeb. Řada cenných biotopů se zachovává díky rozsáhlému zemědělskému obhospodařování, na němž závisí přežití řady živočišných druhů žijících ve volné přírodě. Na druhé straně může mít zemědělství na přírodní zdroje i negativní dopad. V důsledku nevhodných zemědělských postupů a způsobů využití půdy může dojít ke znečištění, roztržení biotopů a úbytku rostlin a živočichů.

Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů. Zemědělský půdní fond je základním přírodním bohatstvím naší země, nenahraditelným výrobním prostředkem umožňujícím zemědělskou výrobu a je jednou z hlavních složek životního prostředí. Ochrana zemědělského půdního fondu, jeho zvelebování a racionální využívání jsou činnosti, kterými je také zajišťována ochrana a zlepšování životního prostředí. Vynětí půdy ze zemědělského půdního fondu je zpoplatněno.¹²

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů, stanovuje předpoklady pro zachování lesa, péči o les a obnovu lesa jako národního bohatství, tvořícího nenahraditelnou složku životního prostředí, pro plnění všech jeho funkcí a pro podporu trvale udržitelného hospodaření v něm. Odnětí pozemků určených k plnění funkcí lesa je, podobně jako u vynětí půdy ze zemědělského půdního fondu, zpoplatněno.¹³

¹¹ - Viz tabulka a mapa na str. 70.

¹² - Více v kapitole o ekonomických nástrojích regulace zemědělství.

¹³ - Viz kapitola o ekonomických nástrojích regulace zemědělství.

Zemědělské právo také úzce souvisí s právem pozemkovým. Najdeme proto právní předpisy, které tato dvě odvětví společně upravují.

- Zákon č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby a o změně zákona č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů, upravuje bezplatné převody zemědělských a lesních pozemků náležejících do vlastnictví státu na jiné osoby je užívající a to s výjimkou pozemků vyhrazených pro restituční řízení a pozemků, jenž mají sloužit v rámci systémů ekologické stability, či je jejich převod omezen zákonem.
- Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jiném zemědělském majetku, ve znění pozdějších předpisů, upravuje práva a povinnosti vlastníků, původních vlastníků, uživatelů a nájemců půdy, jakož i působnost státu při úpravě vlastnických a užívacích práv k pozemkům.
- Zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, upravuje řízení o pozemkových úpravách, soustavu a působnost pozemkových úřadů. Pozemkovými úpravami se uspořádávají vlastnická práva k pozemkům a s nimi související věcná břemena, pozemky se jimi prostorově a funkčně upravují, scelují nebo dělí, směřují, zabezpečuje se jimi přístupnost pozemků a vyrovnání jejich hranic, čímž se vytvářejí podmínky k racionálnímu hospodaření a využití pozemků. Současně se jimi zajišťují podmínky pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství, uchování krajinného rázu, zvelebení krajiny a zvýšení její ekologické stability. Ačkoliv došlo na území ČR již k mnoha pozemkovým úpravám, zdá se, že těžkosti spojené např. s nepřístupností pozemků budou řešit ještě další generace.
- Zákonem č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů, se zřizuje katastr nemovitostí České republiky. Katastr je soubor údajů o nemovitostech v České republice zahrnující jejich soupis a popis a jejich geometrické a polohové určení. Součástí katastru je evidence vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem podle zvláštního předpisu a dalších práv k nemovitostem podle tohoto zákona.

Vzhledem k tomu, že 70 % vody se spotřebuje právě v zemědělství, je na místě uvést do výčtu i zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů. Účelem tohoto zákona je ve veřejném zájmu chránit povrchové a podzemní vody, stanovit podmínky pro hospodárné využívání vodních zdrojů a pro zachování i zlepšení jakosti povrchových a podzemních vod, vytvořit podmínky pro snižování nepříznivých účinků povodní a sucha a zajistit bezpečnost vodních staveb.

2.4. Administrativní nástroje:

- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, upravuje základní právní poměry v obchodních vztazích, a to prostřednictvím regulace vedení obchodního rejstříku, nekalé soutěže, poměrů obchodních společností, postavení podnikatelů, obchodních závazkových vztahů, jakož i některých jiných vztahů s podnikáním souvisejících.
- Zákonem č. 256/2000 Sb., o Státním zemědělském intervenčním fondu a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, se zřizuje Státní zemědělský intervenční fond, který se zabývá organizací trhu se zemědělskými a potravinářskými výrobky formou zásahů do agrárního trhu za účelem jeho stabilizace a udržování výrobního potenciálu zemědělství České republiky. Tyto zásahy do agrárního trhu mají především formu intervenčních nákupů, intervenčních podpor, zavádění produkčních kvót pro zvláště citlivé komodity a uvádění půdy do klidu.
- Zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, stanovuje povinnosti podnikatelů při výrobě potravin a tabákových výrobků a jejich uvádění do oběhu a upravuje státní dozor nad dodržováním povinností, vyplývajících z tohoto zákona.
- Zákonem č. 146/2002 Sb., o Státní zemědělské a potravinářské inspekci a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, došlo ke zřízení Státní zemědělské a potravinářské inspekce. Je podřízená Ministerstvu zemědělství a má za úkol provádět kontrolu zemědělských, potravinářských, mydlářských, saponátových a tabákových výrobků a surovin.

- Zákon č. 147/2002 Sb., o Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském), ve znění pozdějších předpisů, upravuje zřízení Ústředního kontrolního a zkušebního ústav zemědělského, který je správním úřadem podřízeným Ministerstvu zemědělství. Úkolem tohoto Úřadu je státní odborná kontrola v oblasti vinohradnictví, krmiv, odrůd, osiv a sadby pěstovaných rostlin, ochrany chmele, hnojiv, pomocných půdních látek, pomocných rostlinných přípravků a substrátů a agrochemického zkoušení zemědělských půd, ochrany práv k odrůdám rostlin a geneticky modifikovaných organismů.
- Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, upravuje předpoklady územního plánování, které soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území.
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, upravuje důchodové pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele. Účast na pojištění je povinná, poskytuje se z něj starobní, plný invalidní, částečný invalidní, vdovský a vdovecký nebo sirotčí důchod.
- Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, upravuje zápisy práv k nemovitostem evidovaným v katastru nemovitostí České republiky. Tato práva (vlastnické právo, zástavní právo, právo odpovídající věcnému břemeni, předkupní právo s účinky věcného práva a další práva, pokud tak stanoví zvláštní zákon) se zapisují formou vkladu, záznamu nebo poznámky.

2.5. Sankční nástroje

Přestože většina sankcí je uvedena přímo ve zvláštních zákonech, i pro oblast zemědělského práva platí obecná úprava obsažená v přestupkovém zákoně (zákon č. 200/1990 Sb.). Přestupkový zákon uvádí tyto druhy sankcí za porušení přestupkového či jiného zákona: napomenutí, pokutu, zákaz činnosti a propadnutí věci. Nejčastější sankcí za porušení právních předpisů je **pokuta**.

Porušení povinností vyplývajících ze zvláštních zákonů je většinou kvalifikováno jako přestupek nebo jiný správní delikt. Přesto se v oblasti zemědělského práva (popř. celého práva životního prostředí) objevují i trestné činy. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, řadí mezi trestné činy obecně nebezpečné Ohrožení a poškození životního prostředí, Poškozování lesa těžbou a Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami. Za trestný čin hrubě narušující občanské soužití je považován trestný čin týrání zvířat.¹⁴

2.6. Koncepční nástroje

Koncepční nástroje regulace zemědělství jsou programy, dokumenty a plány, které řeší a plánují potřebné změny do budoucna. Právně zakotvují poskytování podpor v zemědělství, proto jsou mnohé z uvedených dokumentů podrobněji popsány v kapitole o ekonomických nástrojích regulace zemědělství.

- Operační program rozvoj venkova a multifunkční zemědělství je zaměřen především na podporu investičních akcí realizovaných v zemědělství, zpracování potravinářských výrobků, lesním a vodním hospodářství, rybářství a při pozemkových úpravách. Cílem podpory je zajištění větší konkurenceschopnosti zemědělství prostřednictvím zvýšení produktivity práce, zvýšení přidané hodnoty a kvality zemědělských produktů, a tím i zvýšení příjmů v zemědělství. Více o tomto Operačním programu v kapitole o ekonomických nástrojích.
- Státní politika životního prostředí 2004 – 2010 je základní koncepční dokument práva životního prostředí. Obsahuje kapitoly věnované zemědělství v souvislosti s ochranou životního prostředí.

¹⁴ Viz zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

- Horizontální plán rozvoje venkova ČR na období 2004-2006 je základní programový dokument schválený Evropskou komisí v květnu roku 2004 pro poskytování podpory českému zemědělství a venkovskému prostoru z prostředků EU. Více o tomto Operačním programu v kapitole o ekonomických nástrojích
- Akční plán ekologického zemědělství do roku 2010
- Nařízení Rady (ES) č. 1257/1999 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu
- Nařízení Rady (ES) č. 1258/1999 o financování společné zemědělské politiky
- Nařízení Rady (ES) č. 1698/2005 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova
- Nařízení Rady (ES) č. 1782/2003, kterým se stanoví společná pravidla pro režimy přímých podpor v rámci společné zemědělské politiky a kterým se zavádějí některé režimy podpor pro zemědělce

3. EKONOMICKÉ NÁSTROJE REGULACE ZEMĚDĚLSTVÍ

Ekonomické nástroje jsou jedním z nejefektivnějších nástrojů nejen pro regulaci zemědělství. Mohou být nástroji pozitivní stimulace (sem řadíme např. podpory, dotace) nebo nástroji negativní stimulace (daně, poplatky, odvody). Pro širší využití těchto nástrojů je potřeba postupně vytvářet vhodné podmínky, a to zejména na základě nové koncepce ekonomických nástrojů, která bude připravena jako rozpracování SPŽP. Jejím základem bude ekologická daňová reforma.

3.1. Nástroje pozitivní stimulace

Vedle nástrojů negativní stimulace je významnou součástí ekonomických nástrojů poskytování podpor jak z domácích zdrojů, tak i ze zdrojů zahraničních včetně fondů a programů Evropské unie (tj. Fond soudržnosti, strukturální fondy, program LIFE, INTERREG). Je důležité, aby výdaje z veřejných rozpočtů byly vynakládány na prioritní oblasti při zachování ekonomické efektivity.

Finanční pomoc Evropské unie České republice lze rozdělit do tří základních okruhů:

- Předvstupní pomoc,
- Komunitární programy,
- Finanční zdroje pro Českou republiku po vstupu do EU.

3.1.1. Předvstupní pomoc

PHARE:

Program byl zahájen v roce 1989, původně pouze na podporu reforem v Polsku a Maďarsku. V zápatí se program Phare rozšířil na dalších 10 partnerských zemí střední Evropy, které začaly usilovat o vstup do Evropské unie, včetně České republiky, nyní včetně Bulharska a Rumunska. Původním záměrem programu bylo pomáhat těmto zemím v průběhu přechodu k demokracii a tržnímu hospodářství. Z fondu Phare byly financovány projekty, které napomáhaly překlenout hospodářskou a politickou propast mezi zeměmi bývalého východního bloku a západní Evropy. V roce 1997 proběhla reforma systému poskytování finanční a technické pomoci Phare. Původně uplatňovaný přístup založený na požadavcích a potřebách jednotlivých zemí střední a východní Evropy v procesu transformace se změnil na přístup orientovaný na přípravu kandidátských zemí na členství v EU. Od roku 1998 se tedy oblasti pomoci EU zaměřují zejména na plnění stanovených priorit pro vstup do EU.

Základním smluvním dokumentem pro poskytování pomoci mezi Českou republikou a Komisí Evropských společenství je Evropská dohoda uzavřená 4. 10. 1993 a následně Rámcová dohoda mezi vládou České republiky a Evropskou komisí o účasti České republiky na programu pomoci Evropského společenství publikovaná ve Sbírce zákonů pod číslem 207/1997. Pomoc ES je čerpána na základě podepsaných Finančních memorand, která vycházejí z Rámcové dohody. Tato memoranda přesně vymezují množství a způsob čerpání prostředků v souladu s příslušnými programovými dokumenty. Každé Finanční memorandum také specifikuje období kontrahování a čerpání prostředků, které je vždy víceleté.

Programy Phare lze rozdělit do čtyř základních kategorií:

1) Národní programy

Národní programy Phare zahrnují zejména projekty přímo zaměřené na přípravu ČR na členství v EU. Jsou to především projekty pro českou státní správu, které napomáhají přejímání a implementaci *acquis*. Další velmi důležitou součástí Národních programů jsou pilotní investiční projekty v oblasti hospodářské a sociální soudržnosti, které slouží k vytváření a testování struktur pro budoucí účast ve strukturálních fondech.

2) Programy Přeshraniční spolupráce

Programy Přeshraniční spolupráce jsou přípravou na účast v iniciativě Společenství INTERREG III. Projekty v rámci těchto programů jsou zpravidla investičního charakteru, realizují se v příhraničních regionech a mají přeshraniční dosah.

3) Mnohonárodní programy implementované ČR

Mnohonárodní programy implementované ČR jsou připravovány Evropskou komisí, ale jejich implementace je podobně jako u Národních programů a programů Přeshraniční spolupráce v odpovědnosti ČR (např. LSIF, PPF, ACCESS 2000, Consensus III, atd.).

4) Mnohonárodní programy implementované Evropskou komisí

Mnohonárodní programy implementované Evropskou komisí jsou připravovány a implementovány přímo EK (např. Tempus, ACCESS 1999, atd.).

Mze v průběhu let 1992-2002 čerpalo celkem v rámci projektů Phare částku přes 37 mil.€. Zemědělský program Phare byl zpočátku zaměřen zejména na restrukturalizaci, případně rozvoj podnikatelských aktivit. Počínaje Národním programem 1998, ve velkém rozsahu však až od Národního programu 2000, byl zemědělský program Phare zaměřen na budování institucí nutných pro vstup do EU. Všechny projekty byly přínosem a prostředky byly náležitě využity. Mezi významné podporované oblasti patří veterinární a rostlinolékařská služba, budování struktur Společné zemědělské politiky, Integrovaného administrativního kontrolního systému, bezpečnost potravin a další.

Pokud jde o přípravu Mze na strukturální politiku a rozvoj venkova, nejprve se realizovaly projekty Phare zaměřené na přípravu programu SAPARD. V květnu 2002 byl zahájen twinningový projekt Phare – „Budování struktur pro Společnou zemědělskou politiku, EAGGF a integrovaný rozvoj venkova“. Projekt se zabývá analýzou a doporučeními pro aplikaci legislativy ES, programováním, zejména pak asistencí při dopracování programových dokumentů, monitoringem a hodnocením (pomocí při definování vhodných indikátorů a při přípravě odpovídajících metod pro kontrolu, monitorování a hodnocení), přípravou fungování řídicího orgánu a platební struktury (včetně pomoci při navrhování operačních manuálů) a v neposlední řadě rovněž přípravou odpovídajícího poradenského systému.

Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova – SAPARD:

Program SAPARD je jedním z předvstupních nástrojů Evropské unie určený pro deset kandidátských zemí. Název SAPARD byl vytvořen z počátečních písmen slov Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development. Jak bylo navrženo Evropskou komisí, program SAPARD napomáhal kandidátským zemím při řešení konkrétních úkolů při zavádění *acquis communautaire* vztahujícímu se ke společné zemědělské politice (CAP), strukturálním změnám v jednotlivých zemědělských sektorech a na venkově. Kandidátské země mohou programu SAPARD využívat v časovém rozmezí roku 2000 až 2006, maximálně však do konkrétního data vstupu do Evropské unie.

Hlavními cíly programu tedy je přispět k zavádění práva Evropského společenství v oblasti společné zemědělské politiky a řešit prioritní a specifické problémy spojené s trvale udržitelnými změnami v sektoru zemědělství a ve venkovských oblastech kandidátských zemí.

Evropská unie uvolnila na program SAPARD z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EAGGF) ročně částku 520 miliónů EUR pro všech deset kandidátských zemí. Po vstupu kandidátské země do Evropské unie tento stát získá nárok na poskytnutí finanční pomoci v rámci politiky Společenství, zejména pak ze Strukturálních fondů. Jeho podíl z fondů programu SAPARD bude přenechán zbývajícím kandidujícím státům nacházejícím se do té doby stále ještě v předvstupní fázi.

Bylo sjednáno, že pro Českou republiku připadá ročně 22 miliónů EUR. Pro sektor zemědělství znamená podpora EU v rámci programu SAPARD ročně přibližně 540 miliónů Kč, pro sektor rozvoj venkova 270 miliónů Kč. Česká republika má rovněž zajištěny potřebné finanční zdroje na spolufinancování programu z národního rozpočtu. Finanční prostředky z programu SAPARD může kandidátská země začít čerpat po oficiálním vyhlášení programu a mohou být využívány až do jejího vstupu do EU, nejdéle však do konce roku 2006.

Přínosem programu SAPARD byla také možnost osvojit si náročná pravidla strukturálních fondů Evropské unie a principů programování, vybudování potřebných institucí, připravení legislativního rámce a podmínek pro monitorování programu SAPARD v České republice.

Program SAPARD je právně vymezen předpisy Evropské unie. Protože Česká republika nebyla řádným členem EU, nestaly se právní předpisy EU automaticky součástí právního řádu ČR. Zavedení a využití programu SAPARD v České republice bylo umožněno uzavíráním mezinárodních smluv a sdělením Ministerstva zahraničních věcí o sjednání určité dohody ve Sbírce zákonů.

Základní legislativa EU k programu SAPARD:

Základním závazným dokumentem EU k programu SAPARD je Nařízení Rady (ES) č. 1268/1999 o podpoře Společenství v předvstupním období pro zemědělství a rozvoj venkova v kandidátských zemích střední a východní Evropy z 21.6.1999. Program SAPARD upravují mnohé další předpisy.¹⁵

¹⁵ - Nařízení Komise (ES) č. 2759/1999 ze dne 22. 12. 1999, které stanoví finanční pravidla pro uplatňování Nařízení Rady (ES) č. 1268/1999

- Nařízení Komise (ES) č. 2251/2001 ze dne 20. 11. 2001, které pozměňuje Nařízení Komise č. 2759/1999

- Nařízení Rady (ES) č. 622/1998 z 16. 3. 1998 o pomoci kandidátským zemím v rámci předvstupní strategie a zejména o zřízení předvstupního partnerství,

- Nařízení Rady (ES) č. 1257/1999 ze 17. 5. o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EZOZF) a jeho prováděcí Nařízení Komise (ES) č. 1750/1999 z 23. 7. 1999,

- Nařízení Rady (ES) č. 1258/1999 ze dne 17. 5. 1999 o financování společné zemědělské politiky,

- Nařízení Rady (ES) č. 1260/1999 z 21. 6. 1999 o obecných ustanoveních o strukturálních fondech,

- Nařízení Rady (ES) č. 1266/1999 z 21. 6. 1999 o koordinaci pomoci kandidátským zemím v rámci předvstupní strategie a o změně Nařízení Rady (EHS) č. 3906/1989,

- Nařízení Komise (ES) č. 1685/2000 z 28. 7. 2000, kterým se stanoví prováděcí pravidla ke směrnici Rady (ES) č. 1260/1999 týkající se způsobilosti výdajů na činnosti spolufinancované strukturálními fondy,

- Nařízení Komise (ES) č. 2222/2000 ze 7. 6. 2000, kterým se stanoví finanční prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 1268/1999 o podpoře Společenství pro předvstupní opatření v oblasti zemědělství a rozvoje venkova v kandidátských zemích střední a východní Evropy v předvstupním období,

- Nařízení Komise (ES) č. 2356/2000 z 24. 10. 2000, kterým se mění nařízení Komise (ES) č. 2759/1999,

- Nařízení Komise (ES) č. 438/2001 z 2. 3. 2001, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 1260/1999, pokud jde o řídicí a kontrolní systémy pro pomoc poskytovanou ze strukturálních fondů,

- Nařízení Rady (ES) č. 1447/2001 z 28.6. 2001, kterým se mění nařízení (ES) č. 1260/1999 o obecných ustanoveních o strukturálních fondech,

- Nařízení Komise (ES) č. 2252/2001 z 20.11. 2001, kterým se mění nařízení (ES) č. 2222/2000, kterým se stanoví finanční prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 1268/1999 o podpoře Společenství pro předvstupní opatření v oblasti zemědělství a rozvoje venkova v kandidátských zemích střední a východní Evropy v předvstupním období.

Pro spuštění programu SAPARD stanovila Evropská komise tři základní podmínky: vypracování Plánu rozvoje zemědělství a venkova České republiky na období 2000 – 2006, vypracování Víceleté finanční dohody mezi Českou republikou a Komisí Evropských společenství jménem Evropského společenství (VFD) a Akreditaci Agentury SAPARD.

Plán rozvoje zemědělství a venkova České republiky na období 2000 – 2006 (Plán) je základním programovým dokumentem pro program SAPARD v České republice. Plán byl vypracován Ministerstvem pro místní rozvoj ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství. Stanovení potenciálních dopadů plánu na životní prostředí bylo připravováno ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí.

Víceletá finanční dohoda stanoví technický, právní a správní rámec pro provádění Programu rozvoje zemědělství a venkova a jakýchkoliv dodatků k němu v České republice na celé jeho období 2000-2006. Kandidátským zemím bylo zasláno několik návrhů VFD, aby k nim vyjádřily své připomínky. Na začátku prosince 2000 byly Evropské komisi zaslány připomínky k této dohodě. Víceletá finanční dohoda byla oficiálně podepsána dne 5. února 2001 při příležitosti návštěvy Evropského komisaře pro zemědělství, rozvoj venkova a rybolovu Franze Fischlera v České republice.

Příjemci pomoci byli v období příprav programu SAPARD zapojeni do rozsáhlé informační kampaně, v níž byl zdůrazněn význam strukturálních fondů, zejména EAGGF, pro rozvoj zemědělství a venkova. Byli informováni o zásadách projektování pro strukturální fondy. Projekty připravené pro program SAPARD byly průběžně konzultovány na všech pracovištích Agentury SAPARD.¹⁶

Celkem bylo z programu SAPARD proplaceno 1610 projektů v celkové výši 4126,3 mil. Kč, z této částky je 3894,8 mil. Kč z prostředků EU.

¹⁶ - Priority a opatření programu SAPARD k nahlédnutí na www.sapard.cz/index.php?clanek=8.

Nástroj předvstupních strukturálních politik – ISPA

Finanční nástroj, fond ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-accession), je zaměřen na financování velkých infrastrukturních projektů v oblastech životního prostředí a dopravy a jeho úkolem bylo usnadnit implementaci práva EU v kandidátských zemích v těchto oblastech a přispět k udržitelnému rozvoji těchto zemí. Projekty z oblasti životního prostředí musí podporovat zavádění environmentální legislativy EU. U dopravních projektů je soustředěna pozornost na souvislost opatření s trans-evropskými dopravními sítěmi. Projekty musí souhlasit se strategiemi pro využívání nástroje ISPA připravenými ministerstvy životního prostředí a dopravy.

V rámci tohoto nástroje spolupracuje Mze s gestorskými ministerstvy – Ministerstvem životního prostředí, Ministerstvem dopravy a spojů a Ministerstvem pro místní rozvoj.

Na finanční nástroj ISPA navazuje po vstupu do EU Fond soudržnosti.

Předvstupní nástroje - závěr a shrnutí

Předvstupní nástroje Evropské unie byly určeny pro kandidátské země, jak bylo navrženo Evropskou komisí, s cílem napomáhat kandidátským zemím při řešení konkrétních úkolů při zavádění *acquis communautaire*.

Nejstarším nástrojem předvstupní pomoci je program Phare, jehož prostřednictvím Evropská unie zajišťuje svou finanční a technickou spolupráci se zeměmi střední a východní Evropy při jejich přípravách na přistoupení k Evropské unii.

Nástroj ISPA zajišťuje finanční prostředky na investiční akce v oblasti dopravy a životního prostředí s cílem pomoci partnerským zemím dosáhnout zde evropských standardů. ISPA poskytuje investiční krytí pro výstavbu a přestavbu objektů. V rámci nástroje ISPA bylo od roku 2000 pro ČR schváleno poskytnutí zhruba 507 mil. eur (16 mld. Kč). Po vstupu do EU jej nahradil Fond soudržnosti.

Program SAPARD byl speciálním programem pro zemědělství a rozvoj venkova. SAPARD pomáhá přistupujícím zemím řešit konkrétní problémy zavádění společné zemědělské politiky a zvládat strukturální změny v jednotlivých zemědělských odvětvích. Po vstupu jej nahradil operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství.

Pro kandidátské země byla dále vymezena pomoc při vytváření moderní a efektivní administrativy se strukturou, pracovníky a vedením schopným zavést *acquis communautaire* na úrovni členských států, tzv. program Twinning.

Činnost předvstupních nástrojů byla většinou omezena vstupem ČR do Evropské unie. Po 1. 5. 2004 tyto nástroje pouze dobíhají. Předvstupní nástroje EU budou fungovat nadále pouze v zemích, které požádaly o přistoupení k EU (Bulharsko, Rumunsko, atp.).

Zavedením a aplikací programů Phare, ISPA a zejména SAPARD v České republice došlo k vytvoření vhodného prostředí pro následnou implementaci OP Zemědělství. Vytvořily se institucionální struktury včetně regionálních pracovišť, administrativní zázemí s kvalifikovanými a vyškolenými pracovníky, získaly se potřebné zkušenosti pro administraci a implementaci projektů i pro zajištění otázek financování a kontroly. Dalším neméně důležitým hlediskem bylo osvojení základních principů EU při využívání strukturálních fondů, získání praktických zkušeností při vypracování programového dokumentu, zajištění právního rámce, vybudování nezbytných institucí a příprava kvalifikovaných pracovníků.

3.1.2. Komunitární programy

Komunitární programy vytvořilo Evropské společenství během uplynulého desetiletí k podpoře spolupráce mezi různými typy subjektů v jednotlivých členských státech v různých specifických oblastech souvisejících s politikami Společenství.

Koncem roku 2004 vypracovalo ministerstvo financí spolu s ministerstvem zahraničních věcí Souhrnnou zprávu o účasti ČR na komunitárních programech a ostatních nástrojích Evropské unie. Jejím cílem bylo jednak zmapovat celou šíři těchto programů a jednak rozšířit povědomí potenciálních konečných příjemců v České republice o finančních zdrojích, které komunitární programy nabízejí.

Od roku 1999 se občané, firmy a státní správa ze všech kandidátských zemí podílejí na spolupráci a výměnných sítích z nejrůznějších oblastí.¹⁷

¹⁷ *Výzkum – 6. rámcový program (2002–2006),*

vzdělávání – Socrates II (2000–2006),

odborné školení – Leonardo da Vinci II (2000–2006),

mládež – Youth (2000–2006), kultura – Culture 2000 (2000–2006),

audiovizuální média – Media Plus (2001–2005),

životní prostředí – LIFE (2000–2004), Environmental Protection NGOs (2002–2006), energetika – Intelligent Energy for Europe,

veřejné zdraví – Akční program Společenství (2003–2008),

sociální politika a politika zaměstnanosti – Employment Incentive Measures, Community Framework Strategy on Gender Equality (2001–2005), Community Action Programme to Combat Social Exclusion 2002–2006,

malé a střední podnikání – Víceletý program pro podniky a podnikání, zejména malé a střední podniky (2001–2005),

informační technologie – IDA II/eContent,

cla – Customs 2007.

3.1.3. Finanční zdroje pro Českou republiku po vstupu do EU

Česká republika může od okamžiku svého vstupu do Evropské unie čerpat finanční prostředky EU ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti (Kohezní fond). Může se také účastnit komunitárních programů a některých iniciativ Společenství.

Strukturální fondy spolu s Fondem soudržnosti jsou hlavními nástroji regionální politiky EU. Strukturální fondy Evropské unie jsou spravovány Evropskou komisí a slouží k financování strukturální pomoci Společenství, která je směřována převážně do chudších regionů členských států a s jejíž pomocí je posilována hospodářská a sociální soudržnost EU tak, aby byly splněny výzvy jednotného vnitřního trhu.

V současné době existují čtyři strukturální fondy, ze kterých členské státy čerpají finance prostřednictvím „národních“ programových dokumentů. Jsou to: Evropský fond regionálního rozvoje (ERDF), Evropský sociální fond (ESF), Evropský zemědělský záruční a orientační fond (EAGGF) a Finanční nástroj pro podporu rybolovu (FIFG).

Základním programovým dokumentem pro čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU je Národní rozvojový plán na léta 2004-2006. Na jeho základě byly s Evropskou komisí dojednány texty Rámce podpory Společenství a pěti odvozených operačních programů.

Rámcem podpory Společenství vymezuje prioritní cíle a oblasti, do kterých směřují prostředky ze strukturálních fondů EU, a to do 13 krajů ČR. Dále definuje základní institucionální uspořádání pro čerpání pomoci ze strukturálních fondů a finanční rámec. Tento rozvojový program, na jehož základě může ČR využít až 1,454 miliardy eur, je určen na podporu všestranného rozvoje regionů ČR. Rozvojová strategie je naplňována pomocí pěti operačních programů.¹⁸

Rámcem podpory společenství má charakter smlouvy mezi vládou České republiky a Evropskou komisí, která specifikuje závazek obou stran poskytnout prostředky na dosažení cílů v dokumentu uvedených. Řídicím orgánem je Ministerstvo pro místní rozvoj ČR.

Jedním z hlavních principů regionální politiky je podpora ekonomicky slabších států, snižování rozdílů mezi jednotlivými regiony a posilování ekonomické a sociální soudržnosti všech členských zemí EU. Zaměření pomoci ze strukturálních fondů podléhá přísným ustanovením a pravidlům formulovaným v Nařízeních Rady EU a souvisí s vytyčenými cíli strukturální politiky.

¹⁸ viz tabulky a graf str. 71 a 72.

Na léta 2000–2006 byly stanoveny dva regionální cíle a jeden horizontální cíl pro lidské zdroje:

- Cíl 1 – Podpora rozvoje zaostávajících regionů

Regiony s HDP pod hranicí 75 % průměru EU se mohou těšit podpoře udržitelného rozvoje zejména prostřednictvím investic do výroby. Cíl 1 je dosahován za podpory prostředků ze všech čtyř strukturálních fondů – ERDF, ESF, EAGGF a FIGG.

- Cíl 2 – Podpora oblastí potýkajících se s restrukturalizací

Všechny oblasti, které nespádají pod Cíl 1, a které dlouhodobě vykazují vysokou míru nezaměstnanosti, kriminality, špatnou úroveň školství nebo životního prostředí. Cíl 2 je naplňován z prostředků ERDF, ESF, FIGG.

- Cíl 3 – Podpora politiky zaměstnanosti a vzdělání

Snížení nezaměstnanosti prostřednictvím rekvalifikace, vzdělávání a školení. Jediný fond, jehož finanční prostředky se využívají na dosažení Cíle 3 je ESF.

Fond soudržnosti

V roce 1993 Maastrichtská smlouva založila Kohezní fond neboli Fond soudržnosti – nástroj solidarity, který pomáhá slabším zemím (např. Řecku, Portugalsku, Španělsku a Irsku) splnit tzv. maastrichtská kritéria pro vstup do Hospodářské a měnové unie. Poskytování pomoci je podmíněno dvěma faktory: jednak HDP (resp. HNP) na obyvatele, měřený paritou kupní síly, nesmí u členského státu překročit 90% průměru EU, jednak členský stát musí realizovat program „hospodářské konvergence“.

V našich podmínkách pomoc z Fondu soudržnosti přímo navazuje na předvstupní pomoc EU pomocí předvstupního nástroje – ISPA. Finanční nástroj ISPA byl určen pro kandidátské státy v období od roku 2000 do okamžiku jejich vstupu do EU. Byl zaměřen na zlepšení úrovně infrastruktury v sektorech dopravy a životního prostředí. Zaměření a procedury jsou shodné s Fondem soudržnosti EU. Zařazení finančního nástroje ISPA do předvstupních programů podpory poskytovaných Evropskou unií kandidátským státům bylo základním předpokladem pro následné úspěšné využití možností Fondu soudržnosti po vstupu ČR do EU.

Fond soudržnosti, který nepatří mezi strukturální fondy, poskytuje prostředky na velké investiční projekty v sektorech životního prostředí a dopravy (transevropské dopravní sítě) v členských státech Unie, jejichž HDP (HNP) je nižší než 90% průměru EU. Tuto podmínku Česká republika splňuje (momentálně představuje její HDP na obyvatele asi 61% průměru EU). Fond se specificky nezaměřuje na regionální politiku. Vzhledem k pomoci, kterou regionům poskytují strukturální fondy, je pomoc z tohoto fondu je v praxi doplňující.

Přestože pomoc poskytovaná z Kohezního fondu doplňuje pomoc ze strukturálních fondů, existují zde určité rozdíly: Kohezní fond (Fond soudržnosti):

- poskytuje pomoc danému státu na národní úrovni (pomoc ze strukturálních fondů je většinou určena úrovni regionální),
- financuje přímo přesně definovaný projekt (na rozdíl od financování programu, který připravuje členský stát u strukturálního fondu),
- financuje „velké infrastrukturační projekty“ v oblasti životního prostředí a dopravy (minimálně 10 miliónů eur).

Při financování strukturálních operací nesmí docházet k překrývání pomoci z Kohezního fondu a ze strukturálních fondů.

Kromě toho, že Fond poskytuje příspěvky na projekty, které přispívají k dosažení cílů v oblasti životního prostředí a transevropských dopravních sítí, má také zajistit posun podporovaných států k rozpočtové stabilitě, vyžadované EMU (hospodářská a měnová unie), aniž by se omezovaly rozsáhlé investice, jež jsou v těchto oblastech nutné.

Při procedurách při využití Fondu soudržnosti jsou rozhodnutí přijímána společně členským státem a Evropskou Komisí. Projekty mohou být seskupeny (skupiny projektů, které jsou propojeny společnou strategií), na druhé straně jednotlivý projekt může, pokud je to vhodné, být rozdělen do několika fází, které jsou technicky a finančně nezávislé a mohou být financovány odděleně. Pozornost se věnuje tomu, aby se vyloučilo financování projektu z Fondu soudržnosti a Strukturálních fondů současně. Délka projektů se liší případ od případu. Jsou spravovány národními orgány a realizace je kontrolována Monitorovacími výbory. Fond přispívá k posilování hospodářské a sociální soudržnosti EU.

Míra pomoci EU poskytovaná fondem je 80 – 85 % veřejných nebo ekvivalentních výdajů. Konkrétní výše pomoci je stanovena podle typu projektu, jenž má být realizován.

Strategie Fondu soudržnosti v České republice vychází jak ze strategických dokumentů, připravených příslušnými resortními ministerstvy (Strategie Fondu soudržnosti pro oblast dopravy, Strategie Fondu soudržnosti pro oblast životního prostředí), tak i z příslušných průřezových strategických dokumentů na úrovni České republiky a Evropské unie. Zpracování „Celkové strategie Fondu soudržnosti“ vyplývá z požadavků nařízení EU, která podporu z Fondu soudržnosti upravují a z usnesení vlád, která byla přijata k jejich implementaci.

Cílem Strategie je:

- navrhnout a sjednotit procedury v oblasti implementace projektů a monitoringu,
- na základě posouzení věcného stavu a trendů v České republice v oblastech dopravy a životního prostředí a s přihlédnutím k analýze trendů v evropské legislativě navrhnout širší rámec pro stanovení priorit pro další plánovací období (po roce 2006),
- navrhnout doplňková kritéria, využitelná v případě výraznějšího převisu požadavků podpory nad možnostmi Fondu soudržnosti,
- navrhnout „průřezová kritéria“ pro posuzování projektů tak, aby bylo dosaženo synergie mezi potřebami rozvoje dopravní infrastruktury a potřebami ochrany životního prostředí a dosaženo rovnováhy v čerpání prostředků pro oba sektory.

Z hlediska objemu finančních prostředků z EU tvoří cca 1/3 z celé pomoci.

Evropský fond pro rozvoj venkova – EAFRD

Od roku 2007 začne pracovat nový fond pro rozvoj venkova. Program rozvoje venkova České republiky na období 2007 - 2013 vychází z Národního strategického plánu rozvoje venkova. Byl zpracován v souladu s nařízením Rady (ES) č. 1698/2005, o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova a prováděcími pravidly uvedené normy.

Existence a realizace Programu rozvoje venkova ČR přispěje k rozvoji venkovského prostoru České republiky na bázi trvale udržitelného rozvoje, zlepšení stavu životního prostředí a snížení negativních vlivů intenzivního zemědělského hospodaření. Program dále umožní vytvořit podmínky pro konkurenceschopnost České republiky v základních potravinářských komoditách. Program bude také podporovat rozšiřování a diverzifikaci ekonomických aktivit ve venkovském prostoru s cílem rozvíjet podnikání, vytvářet nová pracovní místa, snížit míru nezaměstnanosti na venkově a posílit sounáležitost obyvatel na venkově.

Na rozdíl od dosud převažujících produkčních dotací bude fond zaměřen na zlepšování životního prostředí, péči o krajinu, podporu podnikání na vesnicích. V letech 2007 až 2013 by do České republiky mělo z tohoto fondu přijít asi 73 miliard korun.

Unijní fond pro obnovu venkova má tři osy. Jedna je zaměřena na podporu intenzivního zemědělství, druhá na podporu zemědělství v marginálních oblastech a třetí na rozvoj venkova a samosprávné aktivity v této oblasti. EAFRD bude fungovat jako jediný fond určený na podporu rozvoje venkova. Zahrne současný Operační program Zemědělství, Horizontální plán rozvoje venkova a programy LEADER+ a LEADER ČR. Navíc bude obohacen o nová opatření pro lesní hospodářství, péči o oblasti NATURA 2000, péči o kvalitu vody, širší podporu rozvoje venkova nebo kvality potravin.¹⁹

Pro vyplácení podpor v rámci EAFRD bude platit systém cross-compliance. Podle článku č. 51 nařízení Rady o podpoře ze zemědělského fondu rozvoje venkova bude systém cross-compliance platit pro nové členské země rovněž od 1. 1. 2009, tedy shodně se systémem přímých plateb.

Podle článku 36 nařízení Rady k EAFRD se podpora z tohoto fondu vztahuje na opatření zaměřená na udržitelné využívání zemědělské půdy prostřednictvím:

- plateb za přírodní znevýhodnění, poskytovaných zemědělcům v horských oblastech
- plateb zemědělcům ve znevýhodněných oblastech jiných než horských
- plateb v rámci Natury 2000 a plateb souvisejících se směrnicí 2000/60/ES
- agroenvironmentálních plateb
- plateb na podporu dobrých životních podmínek zvířat

a dále na opatření zaměřená na udržitelné využívání lesní půdy prostřednictvím:

- prvního zalesnění zemědělské půdy
- plateb v rámci Natury 2000
- lesnicko-environmentálních plateb.

¹⁹ - více Program rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013 a Tisková zpráva MZe, 13. 7. 2005.

3.1.4. Vývoj dotační politiky ČR

Počínaje rokem 1994 byly do dotačních programů realizovaných prostřednictvím MZe zařazeny programy „Údržba krajiny v kulturním stavu – údržba travních porostů“ a „Podpora zalesňování“. V roce 1997 vstoupil v platnost základní zákonný právní rámec pro poskytování podpor mimoprodukčních funkcí zemědělství a pomoci méně příznivým oblastem, a to zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství. Na základě tohoto zákona byla vydána postupně 4 nařízení vlády, která upravovala podmínky a kritéria pro jednotlivé podpůrné programy.

Zprvu byl nosným programem program údržby zemědělských pozemků, a to jak travních porostů, tak i orné půdy. Program byl postaven na principu kompenzace míry znevýhodnění té které oblasti. Hlavním kritériem byla úřední cena půdy, přičemž podpora byla odstupňována do oblastí s nejnižší cenou půdy. Tento program lze považovat za předstupeň programu pomoci méně příznivým oblastem ve smyslu Nařízení Rady (EC) č.1257/1999.

Kromě programu údržby zemědělských pozemků, byl po celé období uplatňován program zalesňování, který hradil podnikatelům část nákladů spojenou s výsadbou lesa a s jeho ošetřováním. Během let 1994 až 2001 se státní podporou zalesnilo 3 753 ha zemědělských pozemků (téměř 1% výměry ZPF ČR) a bylo vyplaceno 379 mil. Kč.

Velmi důležitým programem byla podpora ekologického zemědělství, resp. úhrada ztráty vzniklá v důsledku uplatnění tohoto typu hospodaření. Program ekologického zemědělství měl nesporně efekt, neboť objem prostředků vyplácených na tyto účely se v průběhu let 1998 až 2001 více než zdvojnásobil.

V letech 1998 až 1999 byly v rámci nařízení vlády podporovány i ovce chované v méně příznivých oblastech a telata masných plemen od krav bez tržní produkce mléka. Tyto dva programy, přestože mají co do činění s méně příznivými oblastmi a údržbou krajiny, byly vyjmuty z nařízení do přímých podpůrných programů, protože i v EU jsou tyto programy řešeny v rámci společných tržních organizací prostřednictvím přímých plateb.

V letech 1999 a 2000 bylo nařízení vlády doplněno o programy podpory vápnění, zakládání porostů rychle rostoucích dřevin, zakládání prvků územních systémů ekologické stability a zatravňování. Tyto programy se nestaly nosnými, přestože jejich význam nelze zpochybnit. S výjimkou opatření zatravňování a zakládání porostů rychle rostoucích dřevin, která pokračují v opatření HRDP, ostatní programy se řeší zejména prostřednictvím operačního programu zemědělství.

V roce 2001 došlo k zásadní změně nařízení vlády, kterým se stanoví podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství, k podpoře aktivit podílejících se na udržování krajiny, programy k podpoře méně příznivých oblastí a kritéria pro jejich posuzování. Novým nařízením vlády²⁰ došlo ke změně vymezení méně příznivých oblastí tak, aby došlo k přiblížení se kritériím uvedeným v čl. 16 až 20 Nařízení Rady (EC) č. 1257/1999. Zároveň byl zaveden vyrovnávací příspěvek do takto vymezených méně příznivých oblastí, který je vyplácen pouze na trvalé travní porosty. ČR tím sleduje tlak na vyšší míru zatravnění, resp. snížení míry zornění, a to právě v méně příznivých oblastech, kde je nepřiměřeně vysoké. Cíl snížit míru zornění a lépe oddělit dotační podmínky pro podnikání v produkčních oblastech na jedné straně a marginálních na straně druhé, byl sledován i celkovým vyjmutím podpory orné půdy z výše uvedeného nařízení vlády a jejím přesunem do jiného dotačního nástroje - systému podpory pěstování plodin na orné půdě, ve vazbě na uvádění půdy do klidu.²¹ V tomto systému platí jednotná sazba na ha orné půdy po celé ČR. Za uvedení půdy do klidu se považuje pro účely toho nařízení vlády, i trvalé zatravnění orné půdy nebo zalesnění zemědělských pozemků.

Druhou výraznou změnou bylo zavedení programu údržby travních porostů pastvou hospodářských zvířat. Pro ČR znamenal tento program motivaci zemědělců k tradičnímu, přirozenému obhospodařování travních porostů pastvou zvířat a motivaci k návratu zvířat do krajiny, když v důsledku některých nevhodných transformačních opatření zvířata zmizela.

V rámci nařízení vlády č. 505/2000 Sb., byla kromě výše uvedených změn provedena systémová změna spočívající ve stanovení pevných sazeb podpor vyjádřených v Kč na rozdíl od do té doby uplatňovaného netransparentního bodového systému, kdy sazby byly vyjádřeny bodovým ohodnocením s tím, že hodnota bodu se stanovila následně na základě disponibilního objemu finančních prostředků, což znamenalo, že zemědělec při podání žádosti neznal výši dotace v Kč, ale pouze počet bodů s přibližným oceněním 1 bodu.

Vstupem ČR do EU k 1. květnu 2004 vstoupil v platnost nový systém a nová struktura národních podpor zemědělství a venkova. Národní dotace nesmí narušit zásady společného trhu a podléhají notifikaci ze strany Evropské komise.

²⁰ Nařízení vlády č. 505/2000 Sb., kterým se stanoví podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství, k podpoře aktivit podílejících se na udržování krajiny, programy pomoci k podpoře méně příznivých oblastí a kritéria pro jejich posuzování.

²¹ Nařízení vlády č. 86/2001 Sb., kterým se stanoví podmínky pro poskytování finanční podpory za uvádění půdy do klidu a finanční kompenzační podpory za uvádění půdy do klidu a zásady pro prodej řepky olejné vypěstované na půdě uváděné do klidu.

3.1.5. Operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství

Operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství navazuje na předvstupní program SAPARD. Jedná se o programový dokument vytvořený v průběhu procesu příprav přistoupení České republiky k Evropské unii v rámci nově koncipované politiky rozvoje venkova pro období po 1. květnu 2004.²²

Operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství je zaměřen především na podporu investičních akcí realizovaných v zemědělství, zpracování potravinářských výrobků, lesním a vodním hospodářství, rybářství a při pozemkových úpravách.

Cílem podpory je zajištění větší konkurenceschopnosti zemědělství prostřednictvím zvýšení produktivity práce, zvýšení přidané hodnoty a kvality zemědělských produktů, a tím i zvýšení příjmů v zemědělství. Velice důležitým aspektem, který Operační program sleduje, je snižování a odstraňování negativních vlivů zemědělské produkce na životní prostředí, ochrana vod a půdy před znečištěním ze zemědělských zdrojů.

²² Právní předpisy důležité pro realizaci OP Zemědělství:

Smlouva o přistoupení České republiky k Evropské unii,

Usnesení vlády ČR č. 102 ze dne 23. ledna 2002 k dokončení přípravy programových dokumentů a určení řídicích a platebních orgánů pro využívání strukturálních fondů a Fondu soudržnosti Evropské unie,

Nařízení Rady (ES) č. 1257/1999 ze dne 17. května 1999 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EAGGF) a o změně a zrušení některých nařízení ve znění pozdějších předpisů,

Nařízení Rady (ES) č. 1260/1999 ze dne 21. června 1999 o obecných ustanoveních o strukturálních fondech ve znění pozdějších předpisů,

Nařízení Rady (ES) č. 1263/1999 ze dne 21. června 1999 o finančním nástroji pro orientaci rybolovu ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, v platném znění,

Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, v platném znění,

Zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole ve veřejné správě a o změně některých zákonů (zákon o finanční kontrole), v platném znění,

Zákon č. 40/2004 Sb., o veřejných zakázkách, v platném znění.

Česká republika při poskytování finančních podpor z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EAGGF) a Finančního nástroje pro usměrňování rybolovu (FIFG) pokračuje v politice podpor, které byly poskytovány již v uplynulých obdobích ze státního rozpočtu.

Posilování konkurenceschopnosti resortu zemědělství se zaměřuje na zavádění nových úsporných technologií šetrných k životnímu prostředí, na zlepšování kvality produktů, na vyšší úroveň pohody zvířat, zlepšení situace v lesním a vodním hospodářství, včetně ochrany před povodněmi a odstraňování následků přírodních katastrof. Rovněž je podporován rozvoj českého rybářství, důraz je kladen na rozvoj venkova a diverzifikaci jako zdroj dalších příjmů obyvatel venkova. Podpora pozemkových úprav a odborného vzdělávání doplňuje celkový záměr OP Zemědělství. Při realizaci všech opatření je kladen důraz na ochranu a zlepšení životního prostředí.

Hlavní váha operačního programu Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství je kladena na investice do zemědělství, včetně podpory mladých zemědělců a dále na zpracování produktů zemědělské výroby.

Strategie operačního programu Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství je založena na trvale udržitelném rozvoji a stabilizaci venkovských oblastí. V těch regionech, ve kterých přírodní podmínky umožňují intenzivní zemědělskou výrobu, je důraz kladen na rozvoj konkurenceschopného zemědělství. V oblastech s extenzivním obhospodařováním půdy je důraz kladen na rozvoj dalších funkcí zemědělství, lesního a vodního hospodářství s vazbami na rozvoj aktivit, které s nimi souvisejí, popř. je doplňují. Jedním z předpokladů restrukturalizace zemědělství je i vyjasnění a nové uspořádání vlastnických vztahů k půdě.

Cílem operačního programu Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství je zvýšení podílu sektoru na tvorbě HDP a zaměstnanosti v ČR, zachování životního prostředí, zajištění trvale udržitelného polyfunkčního rozvoje venkova na trvale udržitelném zemědělství, lesním a vodním hospodářství v integraci s kvalitním zpracováním zemědělských produktů.

Prvořadým cílem strategie operačního programu Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství je zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství formou další restrukturalizace a růstu produktivity práce. S tím souvisejí především investice do nových technologií zaváděných do zemědělství, do lidského kapitálu, stejně jako poskytování technických a poradenských služeb, pokud jde o testování/certifikaci jakosti, marketing a vývoz; podporu diversifikace, např. do potravinářského průmyslu. Je třeba odstranit faktory, které negativně působí na celý sektor zemědělství, jako jsou např. nízká produktivita práce, nízká kvalita zemědělských produktů, nedostatečný marketing a finančně nepříliš silný sektor potravinářského průmyslu.

Dalším cílem je zajištění podmínek nutných pro tvorbu alternativních pracovních příležitostí ve venkovských oblastech cestou zvyšování přitažlivosti oblastí pro podnikatelské investice a zlepšování příležitostí pro podnikatele v zemědělství a v oblastech blízkých zemědělství. Neméně důležitá je zejména stabilizace mladých a vzdělaných lidí v rámci venkovského prostoru, a to ať již jako mladých farmářů, zaměstnanců zemědělských firem nebo pracovníků firem sídlících a působících na venkově. Dosažení cíle snížení nezaměstnanosti ve venkovských oblastech dále závisí na zlepšení veřejných služeb zaměstnanosti, na odstranění překážek mobility pracovní síly (např. prostřednictvím zlepšení dopravní infrastruktury a služeb) a na fungování trhu práce a bydlení.

V rámci OP Zemědělství se financují 3 priority, 7 opatření s celkem 14-ti podopatřeními/aktivitami z fondu EAGGF a FIG. Doba platnosti opatření/podopatření je stanovena na roky 2004 – 2006.

Program bude od roku 2007 nahrazen Evropským fondem pro rozvoj venkova.

3.1.6. Jednotná platba na plochu (SAPS)

V ČR jakožto novém členském státu bude až do roku 2008 uplatňována tzv. jednotná platba na plochu (Single Area Payment Scheme - SAPS), která se poskytuje na každý hektar obhospodařované zemědělské půdy.

Hlavním cílem jednotné platby na plochu je zajištění přiměřeného příjmu zemědělců. Objem přímých plateb na plochu se každým rokem zvyšuje v rámci vyjednané strategie.²³

O jednotnou platbu na plochu může žádat fyzická nebo právnická osoba obhospodařující zemědělskou půdu, která je na žadatele vedena v evidenci využití zemědělské půdy podle užívatelských vztahů (tzv. LPIS). Žadatel je povinen splnit podmínky stanovené nařízením vlády č. 144/2005 a příslušnými evropskými nařízeními. V rámci jednotné platby na plochu lze žádat o poskytnutí finanční podpory na ornou půdu, travní porost, vinice, chmelnice, ovocný sad či jinou kulturu, která je vedena v evidenci půdy podle užívatelských vztahů (zákon č. 252/1997 Sb.). Podmínkou pro obdržení podpory je dodržení minimální výměry, která činí 1 ha zemědělské půdy (včetně), a to podle údajů uvedených v LPIS. Dále tato zemědělská půda musí být na žadatele vedena v LPIS od 1. 5. do 31. 8. kalendářního roku, ve kterém žádá o podporu, a po toto období zemědělsky obhospodařována v souladu s dobrými zemědělskými a environmentálními podmínkami.

Sazba SAPS byla stanovena na rok 2006 ve výši 2 517,80 Kč/ha.

3.1.7. Doplnková platba (Top-Up)

Národní doplňkové platby (tzv. „top-up“) mají za cíl dorovnat sníženou konkurenceschopnost některých sektorů způsobenou dočasnou nižší úrovní přímých plateb vůči úrovni podpor ve starých členských státech EU. Navýšení plateb je financováno z národních zdrojů ČR. Národní doplňkové platby jsou nastaveny tak, aby byla zajištěna konkurenceschopnost na společném trhu v těchto oblastech: pěstování některých plodin na orné půdě; pěstování lnu na vlákno; chmel; skot, ovce, kozy; pěstování brambor pro výrobu bramborového škrobu.²⁴

²³ *Přístupová smlouva a následně nařízení Rady (ES) č. 1782/2003, v platném znění, stanovují navyšování přímých plateb pro nové členské země v modelu 25 % v roce 2004, 30 % v roce 2005, 35 % v roce 2006, 40 % v roce 2007 a následně každoročně se zvýšením o 10 %.*

²⁴ *Podrobné podmínky pro poskytnutí platby Top-Up jsou stanoveny nařízením vlády č. 145/2005 a příslušnými evropskými nařízeními.*

3.1.8. Podpory podle „Zásad“

Podpory podle „Zásad“ z části navazovaly na podpůrné programy Mze z dřívějších let. V roce 2004 byly některé podpůrné programy ukončeny, nebo byly přesunuty do jiných podpor. Podobně jako u národních doplňkových bylo cílem těchto podpor zajištění konkurenceschopnosti českého zemědělství na evropském i světovém trhu. Jedná se např. o podporu včelařství, podporu udržování a zlepšování genetického potenciálu vyjmenovaných hospodářských zvířat, podporu ozdravování plodin, nákazový fond, poradenství a vzdělávání.

3.1.9. HRDP - Horizontální plán rozvoje venkova

Horizontální plán rozvoje venkova ČR na období 2004-2006 je základní programový dokument schválený Evropskou komisí v květnu roku 2004 pro poskytování podpory českému zemědělství a venkovskému prostoru z prostředků EU. Celková finanční alokace přidělená na program HRDP je 678,5 mil. EUR, z toho 542,8 mil. EUR z EU.

Prioritou HRDP je „Trvale udržitelný rozvoj zemědělství, venkova a jeho přírodních zdrojů“. Cílem HRDP je, mimo jiné, podněcovat proces nahrazování starších zemědělců mladšími pomocí opatření Předčasné ukončení zemědělské činnosti, přispět k udržitelnému využití zemědělské půdy a ke stabilizaci venkovské populace prostřednictvím opatření Méně příznivé oblasti a oblasti s environmentálními omezeními, zpomalení odtoku vody z krajiny, snížení vodní a větrné eroze půdy, podpora ekologické stability krajiny a zachování a zvýšení biologické různorodosti na zemědělsky využívané půdě pomocí Agro-environmentálních opatření, změna struktury zemědělských farem s cílem zajištění jiných příjmů formou diverzifikace jejich aktivit a snížení výměry zemědělsky obdělávaných půd pomocí opatření Lesnictví a zakládání skupin zemědělských výrobců a jejich sdružení za účelem společného odbytu zemědělských výrobků a zvyšování přidané hodnoty společné produkce prostřednictvím opatření Zakládání skupin výrobců.²⁵

²⁵ - Strategie HRDP zpracována v tabulce na str. 75 – 77.

a) Předčasné ukončení zemědělské činnosti

Fond poskytuje podporu, která umožňuje starším zemědělcům po dosažení věku 55 let ukončit aktivní zemědělskou činnost a zabezpečuje jim důstojné životní podmínky. Žádosti pro toto opatření budou přijímány celoročně, v roce 2004 od data, kdy nabude účinnosti příslušné nařízení vlády, na Regionálních pracovištích Fondu. Žadatel musí podat tuto žádost osobně. Žadatel bude pobírat dávku vypočtenou na základě paušální sazby 75 000 Kč (tj. 2358,49 EUR) a částky vypočtené na základě počtu převedených hektarů zemědělské půdy násobených sazbou 4 500 Kč (tj. 141,51 EUR), přičemž horní hranice počtu hektarů zahrnutých do výpočtu je 30. Horní limit je tak stanoven na 210 000 korun ročně. Tato podpora podléhá zdanění podle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu, ve znění pozdějších předpisů. Vyplácení podpory při předčasném ukončení zemědělské činnosti nepřekročí celkovou dobu 15 let a vyplácení nepokračuje po dosažení věku žadatele 75 let. Jakmile začne stát vyplácet žadateli obecný předčasný důchod nebo starobní důchod dle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, bude podpora z titulu předčasného ukončení zemědělské činnosti poskytována (maximálně do doby 15 let od vstupu do programu) jako doplněk k vyměřenému důchodu (zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění v platném znění). Částka poskytovaná na základě tohoto opatření bude tedy krácena o částku vyměřenou jako důchod (zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění v platném znění). Aby zemědělec podporu dostal, musí ukončit komerční zemědělskou činnost, při které obhospodařoval nejméně pět hektarů. Aktivní hospodaření farmáře musí mít nejméně desetiletou historii a zemědělství musí za poslední tři roky představovat aspoň 50 % příjmu z podnikání.

Nástupce zemědělce ukončujícího činnost musí být evidován jako zemědělský podnikatel a být mladší 40 let, musí splňovat podmínku minimálního zemědělského vzdělání a přijmout závazek hospodařit na převzaté farmě nejméně pět let. Zároveň musí převzít veškerou půdu a nahradit postupitele ve vedení podniku. Nabyvatelem může být i právnická osoba, a to za podmínek, že má maximálně 5 účastníků, žádný z nich nedosáhl ke dni podání žádosti věku 40 let a alespoň jeden z nich dosáhl požadované kvalifikace podle zákona o zemědělství (tento požadavek byl později zrušen).

Pro rok 2005 bylo na tento účel vyčleněno 95 mil. Kč, a to v poměru 4:1, tedy 76 mil. Kč ze zdrojů EU (konkrétně z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu) a 19 mil. Kč z národního rozpočtu. Pro rok 2006 se počítá s částkou okolo 120 mil. Kč.

V této souvislosti musím podotknout, že ačkoliv myšlenka tohoto dotačního titulu je velmi dobrá, naráží na absolutní nepřipravenost státních orgánů. Ministerstvo zemědělství se problémem rozhodlo vyřešit návrhem na zrušení celého dotačního titulu. Informace o tomto záměru se donesla k uším zástupců Asociace soukromého zemědělství ČR, která okamžitě adresovala ministru zemědělství dopis, ve kterém žádala zastavení projednávání zmíněného návrhu a naopak plnou realizaci schváleného dotačního titulu. Na webových stránkách ASZ ČR jsem vedle rozhořčených článků mých kolegů a ještě rozhořčenějších reakcí soukromých zemědělců publikovala několik článků k této problematice. Cituji: „Letošní rok, který se stal prvním rokem skutečné realizace tohoto dotačního titulu, přinesl rozhodující překážku, která pravděpodobně znemožní ve většině případů jeho konkrétní využití ze strany zemědělců.

Na rozdíl od ostatních států EU totiž není v České republice možné převést zemědělský majetek na rodinného příslušníka bez plného zdanění tohoto majetku (zemědělských pozemků a staveb, strojového parku, hospodářských zvířat, zásob, technologií, atd.) formou daně darovací nebo daně z příjmu.

Vypočtené daňové částky vyplývající z rozsahu převáděného majetku, který je ze samé podstaty nezbytný pro zemědělské podnikání, však mnohonásobně převyšují maximální dostupnou částku v rámci Předčasného ukončení zemědělské činnosti!

Tento evropský podpůrný nástroj přitom spočívá v podpoře dřívějšího ukončení aktivní činnosti starších zemědělců s cílem usnadnit vstup chybějící mladé generaci do málo atraktivního oboru zemědělství.

Ministerstvo zemědělství, poté co vynaložilo milionové částky na školení úředníků, se rozhodlo tento dotační titul zrušit. Jistě již víte, že ke zrušení (a to i díky okamžité reakci ASZ ČR) nakonec nedošlo. Přesto však nadále trvají finanční překážky, jejichž vinou na předčasném ukončení zemědělské činnosti nevydělá ani starší zemědělec, ani jeho nástupce, ale jedině stát....“^{26, 27}

²⁶ - Viz webové stránky asz.cz, rubrika *Aktuálně z Asociace*, článek *Předčasné ukončení zemědělské činnosti na obrazovkách ČT*.

²⁷ - Více články na webových stránkách ASZ ČR, rubriky *Aktuálně z Asociace*, *Zprávy z tisku*.

Návrh MZe zastavit tuto podporu jednak neodpovídá stanoveným prioritám programovacího dokumentu HRDP, ve smyslu podpory a udržení nové generace zemědělců a jednak je v příkrém rozporu se záměry a uplatňovanou praxí Společné zemědělské politiky Evropské unie. Do systému PUZČ je přihlášeno několik set žadatelů, kteří prošli velice náročným administrativním řízením a splnili řadu byrokratických požadavků ze strany státu. Mnozí ze zájemců již obdrželi podmíněčné rozhodnutí o zařazení, na jehož základě provedli nevratné právní kroky k převodu celého svého zemědělského majetku a ukončili/ukončují zemědělské podnikání. Nyní se tyto zemědělci dozvídají, že MZe nesplní ustanovení vládního nařízení č. 69/2005 Sb., které tento podpůrný titul legislativně ošetřuje.

b) Agro-environmentální opatření

Agro-environmentální opatření jsou součástí programového dokumentu HRDP a jsou upravena v nařízení vlády č. 242/2004 Sb., o podmínkách provádění opatření na podporu rozvoje mimoprodukčních funkcí zemědělství spočívajících v ochraně složek životního prostředí (o provádění agroenvironmentálních opatření) .

Jejich úkolem je podpořit způsoby využití zemědělské půdy, které jsou v souladu s ochranou a zlepšením životního prostředí, krajiny a jejich vlastností. Dále podporuje zachování obhospodařovaných území vysoké přírodní hodnoty, přírodních zdrojů, biologické rozmanitosti a údržbu krajiny.

Agroenvironmentální opatření se člení na tato podopatření:

- a) ekologické zemědělství
- b) ošetřování travních porostů
- c) péče o krajinu, které se člení na tituly
 1. zatravňování orné půdy
 2. tvorba travnatých pásů na svažitých půdách
 3. pěstování meziplodin
 4. trvale podmáčené louky a rašelinné louky
 5. ptačí lokality na travních porostech
 6. pásy orné půdy oseté vybranými plodinami za účelem zvýšení potravní nabídky ptačích společenstev a živočišných druhů vázaných na polní stanoviště („biopásy“)
- d) osevňovací postup v ochranných zónách jeskyní

V rámci HRDP se jedná o opatření s největším objemem finančních prostředků poskytovaných do zemědělství. v roce 2005 byla AEO realizována na ploše 1 168 tis. ha a celkový objem dotací dosáhl částky 3 297 mil. Kč. Z podopatření byl největší zájem o ošetřování travních porostů, které bylo uplatněno na 61 % celé plochy realizovaných AEO.

Podopatření „Postupy šetrné k životnímu prostředí“ se skládá ze dvou titulů: Ekologické zemědělství a od roku 2005 nově zařazeného titulu Integrované systémy pěstování ovoce nebo révy vinné. Ekologické zemědělství je v největším rozsahu realizováno v regionech s vysokým podílem travních porostů na zemědělské půdě. Naopak v úrodných regionech je opatření realizováno na menších plochách, převážně však ve větší intenzitě. Působí celoplošně a směřuje k minimalizaci aplikací pesticidů a průmyslových hnojiv. Díky tomu je ekologický efekt tohoto opatření zřetelný.

Podopatření „Péče o krajinu“ obsahuje několik dotačních titulů, které mohou být realizovány jak v úrodných oblastech, tak i v LFA. Zájem o toto podopatření byl oproti očekávání téměř dvojnásobný. Z šesti titulů, ze kterých se toto podopatření skládá, byl nejvíce využíván titul meziplodiny (přibližně z 85 %). Vzhledem k tomu, že opatření vykazuje další pozitivní dopady, zejména v souvislosti se snahou zlepšit strukturu půdy, je možno konstatovat, že působí nejen plošně, ale i velmi pozitivně z hlediska ochrany životního prostředí.

c) Méně příznivé oblasti (LFA) a oblasti s ekologickými omezeními

Toto opatření je zaměřeno na podporu zemědělců hospodařících v oblastech s méně příznivými podmínkami, s cílem přispět ke stabilizaci venkovského obyvatelstva v těchto oblastech a pomoci zajistit pro zemědělce odpovídající úroveň příjmů. Podpora má formu vyrovnávacího příspěvku na hektar travního porostu. Je stanovena základní průměrná výše vyrovnávacího příspěvku poskytovaného na hektar travního porostu pro každou méně příznivou oblast. V rámci těchto oblastí je vyrovnávací příspěvek dále diferencován.²⁸

Vyrovnávací příspěvek na hospodaření v méně příznivých oblastech a oblastech s ekologickými omezeními se na základě nařízení vlády č. 241/2004 Sb., o podmínkách prování ní pomoci méně příznivým oblastem a oblastem s ekologickými omezeními, poskytuje pouze na travní porosty evidované v LPIS, které se nacházejí v některé z vyjmenovaných oblastí (např. horská oblast, oblasti s vysokou svažitostí, nízkou výnosností zemědělské půdy, území Natura 2000).

Sazba vyrovnávacího příspěvku činila v roce 2005 od 2800,- do 4680,- Kč na 1 ha travních porostů. Největší objem finančních prostředků v roce 2005 plynul prostřednictvím opatření na podporu hospodaření v LFA do regionů s největší plochou podhorských a horských oblastí. Podpory na opatření „Méně příznivé oblasti“ jsou vypláceny na travní porosty, mají nejen charakter podpor, směřujících k udržení příjmové stability zemědělců hospodařících v horších přírodních podmínkách, ale také povahu restrukturalizačního opatření, které podporuje chov skotu a dalších zvířat, využívajících travní porosty.

Podle mého názoru je podpora mimoprodukčních oblastí opravdu důležitá. Jeden z důvodů lze spatřovat v tom, že území ČR je tvořeno ze 60 % méně příznivými oblastmi. Již dnes je každému jasné, že zemědělství v těchto regionech nemůže a nebude moci konkurovat svou produkcí intenzivní zemědělské výrobě úrodnějších oblastí v tuzemsku i zahraničí. Přesto i na těchto územích má zemědělství naprosto nezastupitelnou roli pro celou společnost. Jde zejména o udržení tradiční venkovské krajiny jako základní podmínky nejen pro život místních obyvatel a rekreačního zázemí pro obyvatele měst, ale i rychle se rozvíjející oblast cestovního ruchu a s ním i všech navazujících služeb a aktivit.²⁹

²⁸ - Rozdělení půdy do LFA přehledně ilustruje tabulka na str. 74.

²⁹ - K problému více na webových stránkách www.lfa.cz.

d) Lesnictví

Opatření Lesnictví se člení na dvě podopatření: Zalesňování zemědělské půdy a Založení porostů rychle rostoucích dřevin pro energetické využití. Opatření Lesnictví bylo v roce 2005 realizováno na celkové ploše 661 ha, z toho podopatření Zalesňování zemědělské půdy na 658 ha a podopatření Založení porostů rychle rostoucích dřevin na 15 ha. Celkově byly přiděleny dotace ve výši 55 721,7 tis. Kč.

Cílem podopatření Zalesňování zemědělské půdy je vytvářet v České republice prostor pro diverzifikaci výroby, která by měla přispět k posílení ekonomické a sociální dimenze trvalé udržitelnosti zemědělství a venkova. Zalesňování zemědělských pozemků je důležité s ohledem na využití půdy a ochranu životního prostředí. Lesní porosty jsou totiž nejen zdrojem obnovitelné suroviny, ale i krajinnotvorným prvkem, který má vliv na vodní režim, na ochranu půdy a rovněž má i význam sanitární, rekreační, estetický a kulturní. Prostřednictvím podopatření Založení porostů rychle rostoucích dřevin by se měl snižovat podíl zornění půdy, a to bez rizika zvýšení podílu neobhospodařované zemědělské půdy.

e) Zakládání skupin výrobců

Podpora plynoucí z tohoto opatření umožňuje zemědělcům zvýšit míru konkurenceschopnosti v podmínkách jednotného trhu Evropské unie prostřednictvím vytváření obchodních skupin zemědělských prvovýrobců za účelem společného odbytu základních zemědělských výrobků. Podpora je poskytována pouze u komodit, které nejsou zabezpečeny zvláštními tržními předpisy specifických komodit platných v rámci Společenství. V roce 2005 bylo založeno 24 nových skupin výrobců (s maximální výší dotace cca 72 mil. Kč).

HRDP - závěr

V rámci jednotlivých opatření je nezbytné zlepšit informovanost potenciálních žadatelů o jednotlivých podmínkách opatření, zjednodušit administrativní procesy a zajistit plynulejší a rychlejší vyplácení podpor. V roce 2005 čekali příjemci podpor z Agro-envi na své peníze opravdu dlouho. Přislíbené finanční prostředky přišly až na základě početných apelů stavovských organizací, s několikaměsíčním zpožděním. Zbytečně tak dochází ke komplikacím a zadlužování zemědělců.

3.1.10. Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond – PGRLF

Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s. byl založen na základě usnesení vlády ze dne 23. června 1993 č. 337 jako akciová společnost, jejímž hlavním posláním je podpora úvěrů poskytovaných obchodními bankami podnikům v zemědělské a lesnické prvovýrobě zárukami jistiny úvěru a dotacemi úroků z bankovních úvěrů.

Programy **Podpory podnikání** jsou zaměřené na realizaci zejména dlouhodobých investičních záměrů s ohledem na restrukturalizaci a zvýšení efektivnosti zemědělských a zpracovatelských subjektů. Podpora se poskytuje pouze na ty investice, které nejsou považovány za přijatelné výdaje v rámci Operačního programu Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství.

PGRLF je příjemcem dotace ze státního rozpočtu jako subjekt nepřímé podpory podle zákona o zemědělství a poskytuje své podpory v rámci účelových programů. Cílem programu **Investice** je podpořit rozvoj perspektivních podnikatelských subjektů v odvětví. Prioritou pro poskytování podpor prostřednictvím tohoto programu je restrukturalizace a zvýšení efektivnosti zemědělských a zpracovatelských subjektů. Program Investice je dále dělen na podprogramy Zemědělec, Odbytová organizace, Zpracovatel, Hygiena a Půda.

Cílem programu **Mladí** je usnadnit zahájení a rozvoj zemědělské výroby na bázi rodinných subjektů pro mladé podnikatele a rodiny do 40 let. Program Provoz přispívá k řešení přechodného nedostatku vlastních finančních zdrojů na provozní účely. Podpora se poskytuje na financování nákupu taxativně stanovených vstupů.

Cílem programu **Vyrovnaní úrokového zatížení** úvěrů poskytovaných do zemědělství je vyrovnat rozdíl úrokového zatížení úvěrů poskytovaných do zemědělství ve srovnání s ostatními odvětvími ekonomiky. Program je určen na podporu podnikatelských záměrů, bezprostředně souvisejících se zemědělskou výrobou.

PGRLF za období své činnosti svými podporami umožnil převést do zemědělství přibližně čtyřnásobek finančních prostředků, než kdyby veřejné prostředky byly poskytovány přímými návratnými půjčkami či přímými nenávratnými dotacemi.³⁰

³⁰ *Přehled poskytnutých podpor k 1.5. 2006 je zpracován v tabulce na str. 78.*

3.1.11. Klasa

Od roku 2003 uděluje ministr zemědělství kvalitním domácím potravinářským a zemědělským výrobkům národní značku kvality KLASA. Tuto prestižní značku spravuje od počátku roku 2004 Odbor pro marketing Státního zemědělského intervenčního fondu (SZIF).

Ocenění národní značkou KLASA již získalo 1302 produktů od 190 českých a moravských výrobců.

Národní značka kvality KLASA slouží spotřebitelům a odběratelům k lepší orientaci při identifikaci typických domácích produktů, prezentaci jejich kvality v porovnání s konkurenčními potravinami. Značka je propůjčována na tři roky a její vlastnictví může být po této lhůtě prodlouženo, ale také může být při zhoršení kvality či porušení podmínek pro její získání odebráno. Požadovanou kvalitu a složení výrobků mj. posuzuje a po jejím udělení kontroluje Státní zemědělská a potravinářská inspekce.

Logem KLASA mohou být označeny výrobky, u kterých

- spotřeba tuzemských surovin pro výrobu splňuje následující podíly: u mléčných, masných, drůbežích, rybích, mlýnských a pekárenských 90% a u ostatních výrobků 70%, pokud je nezbytné použít suroviny z dovozu (kakao, ořechy, ovoce, mořské ryby apod.) musí tvořit podíl domácích surovin nejméně 40%,
- výroba probíhá zcela na území ČR (podíl národní práce je 100%.)
- je stálá kvalita (výrobce musí dodržovat pravidla správné výrobní a hygienické, případně zemědělské praxe),
- jsou splněny všechny podmínky, detailně rozpracované v "Pravidlech pro udělování národní značky KLASA".³¹

³¹ Více o značce KLASA na www.eklasa.cz.

3.2. Nástroje negativní stimulace

Protože zemědělství výrazně zasahuje do životního prostředí, je potřeba tyto zásahy regulovat a zmírňovat. Pokud má být například zalesněný pozemek vykácen a nadále používán k nezemědělským účelům, je správné a žádoucí, aby majitel tohoto pozemku zaplatil určitou pokutu, odvod nebo poplatek, kterým zčásti nahradí újmu, kterou životnímu prostředí způsobil. Tyto poplatky a nutnost schválení úřadem zabrání zastavování zemědělských pozemků a přinesou státu prostředky, které bude možné dále využít např. pro podporu zalesnění.

Další omezení zemědělské výroby plynou ze závazků ČR k EU a z nutnosti stabilizace trhu. Najdou zde nepochybně své místo kvóty, ať se jedná o kvóty mléčné, cukerné nebo o kvóty bramborového škrobu. Uvědomuji si, že zařazení kvót do nástrojů negativní stimulace v této diplomové práci je trochu sporné, což je dáno tím, že kvóta je určité vymezené množství, které musí povinná osoba dodržet a za překročení i nenaplnění kvóty čeká povinnou osobu postih. Přesto jsem se rozhodla kvóty začlenit právě do této části práce – domnívám se totiž, že se jedná mnohem více o nástroj omezující, než stimuluující.

Nástroji negativní stimulace se rozumí taková opatření, která mají přimět zemědělce, aby se zdržel určité činnosti nebo tuto činnost omezil. Jako stimulant zde slouží především peníze – jde o to, tuto nežádoucí aktivitu zpoplatnit, a tím motivovat k tomu, aby k nežádoucí aktivitě docházelo co nejméně.

Mezi nástroje negativní stimulace můžeme tedy zařadit ekologické daně, odvody za vynětí ze zemědělského půdního fondu, poplatky za odnětí pozemků určených k plnění funkce lesa, kvóty.

3.2.1. Ekologická daňová reforma

Hlavní myšlenkou ekologické daňové reformy je přesun daňové zátěže ze zdanění práce na zdanění energií škodlivých životnímu prostředí při respektování daňové neutrality.

Cílem ekologické daňové reformy je tedy zdanit znečišťující činnosti a tím přispět ke zlepšení stavu životního prostředí. Ekologické daně by se finančně dotkly domácností i firem, čímž by vzrostl tlak na změnu jejich chování k životnímu prostředí jako celku.

O zavedení ekologických daní se uvažuje již od 80. let. Ačkoliv ekologická daňová reforma nebyla ještě přijata, k určitým dílčím krokům v této oblasti stále dochází. V roce 1997 se zvýšila sazba spotřební daně z uhlovodíkových paliv a maziv, v roce 1998 došlo k přeřazení energie ze snížené sazby DPH do sazby základní. Nová vlna diskuzí o ekologické daňové reformě se objevila v roce 1999. V roce 2000 vypracovalo ministerstvo financí ve spolupráci s ministerstvem životního prostředí návrh ekologizace daňové soustavy. Práce na tomto návrhu však byly o rok později zastaveny. V roce 2003 vznikla meziresortní pracovní skupina, která vypracovala 3 nové návrhy ekologické daňové reformy. Uvažovalo se nad otázkou, zda je výhodnější zdanit energie nebo znečišťující látky. Vzhledem k tomu, že zdanění energie nemotivuje k používání ekologicky příznivějších technologií, jako výhodnější je jevílo zdanění znečišťujících látek. V současnosti se uvažuje například o dani z kotlů na pevná paliva (v roce 2000 se o této dani uvažovalo jako o dani místní).

Důvody pro ekologickou daňovou reformu v ČR je možné shrnout do těchto základních bodů:

1. zlepšení stavu životního prostředí,
2. tlak na efektivní technologie a úspory,
3. přenesení daňového zatížení z práce na komodity,
4. restrukturalizace daňové soustavy,
5. snížení emisí skleníkových plynů.

3.2.2. Odvody za vynětí ze zemědělského půdního fondu

Pro zemědělství je půda místem, na němž lidé provozují zemědělskou činnost i základní výrobní prostředek člověka při výrobě potravin. Produkuje i řadu surovin důležitých pro průmysl. Zemědělská výroba ovlivňuje půdu a přes ni i ostatní složky životního prostředí. Proto je třeba půdu chránit tím, že bude zabráněno jejímu využívání k jiným než zemědělským účelům, které by mohlo vést k jejímu znehodnocení. Chránit půdu je třeba také při samotné zemědělské činnosti.

Vlastnictví půdy v České republice je velmi roztržštěné. Převážná část zemědělské půdy, více než 3 400 000 hektarů, je ve vlastnictví fyzických nebo právnických osob. Stát vlastní více než 800 000 hektarů zemědělské půdy.

Na trhu se zemědělskou půdou existují více než 3 milióny potenciálních malých prodejců s průměrnou rozlohou parcely 0,44 hektarů, na druhé straně existuje relativně málo potenciálních kupců půdy pro zemědělské účely. V roce 2000 došlo k prodeji pouze 0,2 % zemědělského půdního fondu. V současné době převážná většina vlastníků zemědělské půdy na pozemcích nehospondaří a pronajímá je.

Z celoplošného zemědělského sčítání Agrocensus 2000 vyplývá, že zemědělské podniky v ČR se vyznačují vysokým podílem pronajaté půdy (91,9 %). V oblastech, kde je v daném katastrálním území v provozu více než jedno velké hospodářství, pronajimatelé obvykle uzavírají dlouhodobé nájemní smlouvy (až na dobu 10 let). Na druhé straně, v regionech, kde existuje pouze jedno velké hospodářství pokrývající zemědělskou půdu několika katastrálních oblastí, jsou ceny pronájmu obvykle na minimálních úrovních a pronajimatelé shledávají obtížným půdu pronajímat.

Celková výměra půdního fondu ČR je 7 886 tis. ha. Zemědělský půdní fond tvoří zhruba polovinu (54 %) celkové rozlohy ČR. V nadmořské výšce nad 500 m n. m. se nachází více než 28,0 % zemědělského půdního fondu, nad 600 m n. m. více než 10,0 % a nad 700 m n. m. 3 % zemědělského půdního fondu. Oblasti s vyšší nadmořskou výškou (nad 500 m n. m.) lze považovat za méně příznivé z hlediska provozování zemědělské činnosti. Díky poměrně vysoké hustotě obyvatelstva ČR má však zemědělská činnost tradici i v těchto oblastech a v omezeném rozsahu se provozuje až do výšek 1250 m n. m.

Výměra zemědělské půdy se k 31.12. 2001 téměř nezměnila a zůstává prakticky stabilní na úrovni cca 4,3 mil. ha. Poněkud se snížila výměra orné půdy, a proto mírně poklesl stupeň zornění (na 72 %), podíl trvalých travních porostů je naopak vzhledem ke klimatickým podmínkám nízký, v průměru 22,5 %. Na 1 obyvatele ČR připadá 0,41 ha zemědělské půdy a 0,31 ha orné půdy.

Zemědělský půdní fond je základním přírodním bohatstvím naší země, nenahraditelným výrobním prostředkem umožňujícím zemědělskou výrobu a je jednou z hlavních složek životního prostředí. Ochrana zemědělského půdního fondu, jeho zvelebování a racionální využívání jsou činnosti, kterými je také zajišťována ochrana a zlepšování životního prostředí.

Zemědělský půdní fond tvoří pozemky zemědělsky obhospodařované, to je orná půda, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady, louky, pastviny a půda, která byla a má být nadále zemědělsky obhospodařována, ale dočasně obdělávána není. Do zemědělského půdního fondu náleží též rybníky s chovem ryb nebo vodní drůbeže a nezemědělská půda potřebná k zajišťování zemědělské výroby, jako polní cesty, pozemky se zařízením důležitým pro polní závlahy, závlahové vodní nádrže, odvodňovací příkopy, hráze sloužící k ochraně před zamokřením nebo zátopou, ochranné terasy proti erozi apod.³²

Pro nezemědělské účely je nutno použít především nezemědělskou půdu. Musí-li však v nezbytných případech dojít k odnětí zemědělského půdního fondu, nutno zejména

- a) co nejméně narušovat organizaci zemědělského půdního fondu, hydrologické a odtokové poměry v území a síť zemědělských účelových komunikací,
- b) odnímat jen nejnútnejší plochu zemědělského půdního fondu,
- c) při umisťování směrových a liniových staveb co nejméně ztěžovat obhospodařování zemědělského půdního fondu,
- d) po ukončení povolení nezemědělské činnosti neprodleně provést takovou terénní úpravu, aby dotčená půda mohla být rekultivována a byla způsobilá k plnění dalších funkcí v krajině podle schváleného plánu rekultivace.

³² *Tabulka Základní struktury zemědělského půdního fondu v ČR – str. 73.*

K odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu pro nezemědělské účely je (až na tímto zákonem stanovené výjimky) třeba souhlasu orgánu ochrany zemědělského půdního fondu. Půdu lze odejmout ze zemědělského půdního fondu trvale nebo dočasně.

Výši odvodů za odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu vymezí orgán ochrany zemědělského půdního fondu pouze orientačně. Konečná výše odvodů se stanoví rozhodnutím (§ 11 odst. 2).

Souhlas orgánu ochrany zemědělského půdního fondu k odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu je závaznou součástí rozhodnutí, která budou ve věci vydána.

Odvody:

Ten, v jehož zájmu byl vydán souhlas k odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu, je povinen zaplatit odvod ve výši stanovené podle přílohy zákona o ochraně zemědělského půdního fondu. O výši odvodu rozhodne orgán ochrany zemědělského půdního fondu.

Část odvodů ve výši 40 % je příjmem rozpočtu obce, v jejímž obvodu se odnímaná půda nachází, zbytek je příjmem Státního fondu životního prostředí České republiky.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu v § 11, odst. 3, 5 a 6 uvádí důvody, kdy se odvody za trvale nebo dočasně odnímanou půdu nepředepisují.

Odvody za trvalé odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu se platí (až na výjimky uvedené v § 11, odst. 9 tohoto zákona, které se posuzují jako odnětí dočasné) jednorázově. Odvody za dočasné odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu se platí každoročně.³³

³³ - Zákon 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu.

3.2.3. Poplatky za odnětí pozemků určených k plnění funkcí lesa

Les tvoří složitý a vyvážený ekosystém vzájemně se ovlivňujícího lesního společenství. V současnosti pokrývají lesy 33 % rozlohy České republiky – tj. cca 2638 tis. ha (pramen: Český statistický úřad).

Les má nezastupitelný význam při zajištění kvality ovzduší, je významným zdrojem vody, zajišťuje pro společnost řadu významných funkcí jako je funkce klimatická, ochrany půdy, rekreační, léčebná a další. Les je životním prostředím pro obrovské množství mikroorganismů, hub, rostlin a živočichů, kteří jsou způsobem svého života na les přímo vázáni. Kromě toho je les zdrojem trvale obnovitelné ekologické suroviny - dřeva.³⁴

Každý si musí počínat tak, aby nedocházelo k ohrožování nebo poškozování lesů, jakož i objektů a zařízení sloužících hospodaření v lese. Nikdo nesmí bez povolení užít lesní pozemky k jiným účelům, pokud zákon o lesích nestanoví jinak. Veškeré pozemky určené k plnění funkcí lesa musí být účelně obhospodařovány podle tohoto zákona. Jejich využití k jiným účelům je zakázáno. O výjimce z tohoto zákazu může rozhodnout orgán státní správy lesů na základě žádosti vlastníka lesního pozemku nebo ve veřejném zájmu.

Odnětí pozemků plnění funkcí lesa (dále jen "odnětí") je uvolnění těchto pozemků pro jiné využití. Omezení využívání pozemků pro plnění funkcí lesa (dále jen "omezení") je stav, kdy na dotčených pozemcích nemohou být plněny některé funkce lesa v obvyklém rozsahu. Odnětí nebo omezení může být trvalé nebo dočasné. Trvalým se rozumí trvalá změna využití pozemků, dočasným se pozemek uvolňuje pro jiné účely na dobu uvedenou v rozhodnutí orgánu státní správy lesů.

Žadatel, jemuž bylo povoleno trvalé nebo dočasné odnětí, je povinen zaplatit poplatek za odnětí (s výjimkou případů, kdy se poplatek nepředepisuje). Výši poplatku stanoví podle přílohy k zákonu o lesích orgán státní správy lesů v rozhodnutí. Z poplatku připadá 40 % obci, v jejímž katastrálním území došlo k odnětí, a 60 % Státnímu fondu životního prostředí.

Poplatek za trvalé odnětí se platí jednorázově do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o odnětí. Poplatek za dočasné odnětí se platí každoročně podle sazby stanovené pro první poplatek, a to vždy nejpozději do konce kalendářního roku, v němž odnětí trvá.³⁵

³⁴ - Více na www.lesy.cz.

³⁵ - Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů.

3.2.4. Mléčné kvóty

V úvodu jsem zmínila, že omezení kvótami se týká také dalších zemědělských produktů, např. cukru a bramborového škrobu. Rozepsat jsem se ale rozhodla pouze mléčné kvóty, protože s jejich problematikou jsem se v praxi mnohokrát setkala.

Jedním z nejvýznamnějších opatření, která vedla v zemích EU ke stabilizaci trhu s mlékem, bylo zavedení systému mléčných kvót. V ČR byl tento systém zaveden od 1.4.2001. Po vstupu do EU byla administrace mléčných kvót upravena pravidly Společné zemědělské politiky EU.

V rámci vstupu do EU bylo pro ČR stanoveno vnitrostátní referenční množství mléka pro dodávky, vnitrostátní referenční množství mléka pro přímý prodej a národní referenční obsah tuku. Individuální referenční množství mléka (dále IRM) se stanovuje vždy pro kvótový rok.³⁶

Producenti individuálního referenčního množství mléka mohou v průběhu kvótového roku svá IRM převádět, měnit, žádat o přidělení nového IRM. Držitelé IRM i odběratelé mléka jsou povinni Státnímu zemědělskému a intervenčnímu fondu zasílat hlášení o prodeji a dodávkách mléka. Na základě měsíčních a ročních hlášení je provedeno vyhodnocení kvótového roku. Producentům, kteří nesplnili svá IRM alespoň na 70 %, je nesplněná část IRM odejmuta do rezervy. Pokud je překročeno vnitrostátní referenční množství mléka, je producentům, kteří se na překročení podíleli stanovena dávka za překročení. Za kvótový rok 2005-6 čeští producenti překročili mléčnou kvótu, kterou jim stanovila Evropská unie, přibližně o 19 milionů kilogramů mléka. Za každý překročený kilogram mléka zaplatili přibližně 1,60 Kč.³⁷

Administrace mléčných kvót se řídí legislativními předpisy EU a ČR.³⁸

Rozhodně nepovažuji za správné „obchodování“ s IRM, kterého jsou v současnosti plně inzertní servery i zemědělský tisk. V důsledku to znamená, že ten, kdo není schopen své IRM splnit, ještě vydělá na prodeji osobě, která přidělené IRM překračuje.

³⁶ – *Více Tisková zpráva Mze, 2. 5. 2006.*

³⁷ – *O mléčných i jiných kvótách více webové stránky www.szif.cz.*

³⁸ – *Jedná se o :nařízení Rady (ES) č. 1788/2003, v platném znění; nařízení Komise (ES) č. 595/2004, v platném znění; nařízení Komise (ES) č. 490/2005, v platném znění; nařízení Komise (ES) č. 832/2006, v platném znění; nařízením Komise (ES) č. 927/2006, v platném znění; nařízení vlády č. 244/2004 Sb., v platném znění.*

4. ZÁVĚR

Zemědělství zůstává již po staletí jedním z nejdůležitějších oborů činnosti člověka. Úzce souvisí se životním prostředím a zajišťuje ten nejdůležitější úkol - obživu obyvatelstva. Proto je nutno věnovat velkou pozornost a péči jeho podpoře a regulaci. Podporovat i regulovat tuto citlivou oblast lze mnoha způsoby, které ovšem nejsou maximálně efektivní nebo správné.

Nejrozvinutější a svým způsobem „nejviditelnější“ jsou nástroje ekonomické a právní. Vzájemně se doplňují a prolínají. Ekonomické nástroje mohou být nástroji pozitivní stimulace (sem řadíme např. podpory, dotace) nebo nástroji negativní stimulace (daně, poplatky, odvody). Právo obecně je do značné míry nástrojem reaktivním, řešícím až vzniklé problémy. Především takto bylo právo v České republice chápáno na počátku 90. let. Právo však může působit i „perspektivně“, může předjímat budoucí vývoj, vytvářet potřebné instituce. Právní nástroje regulace zemědělství jsou obsaženy v obecných nebo zvláštních právních předpisech – zákonech i podzákonných normách, mezinárodních úmluvách i sekundárních právních předpisech práva ES – nařízeních a směrnicích.

Zemědělství v ČR má dlouholetou tradici. Rolníci, hospodáři nebo sedláci byli vždy hrdými členy svého stavu a často jim byly do cesty kladeny těžké překážky.

V 60. letech 20. století došlo ke kolektivizaci zemědělství a vzniku obrovských Jednotných zemědělských družstev. Pro český venkov, tedy přesněji bývalé vlastníky zkolektivizované půdy, tato doba znamenala těžkou životní zkoušku. Po roce 1989 se zkolektivizovaná půda měla vracet do vlastnictví bývalých majitelů. Ne vždy k tomu ovšem došlo.

4.1. Česká republika a Evropská unie

V souvislosti s přípravou a samotným vstupem do EU nastala pro české zemědělství nová etapa. Zemědělská politika ČR se musela v mnohých ohledech přizpůsobit Společné zemědělské politice země EU. To si vyžádalo přijetí několika zásadních dokumentů (např. Koncepce zemědělské politiky ČR po vstupu ČR do EU).³⁹ ČR prošla množstvím změn, musela vytvořit potřebné instituce, učinit opatření k dosažení konkurenceschopnosti svého agrárního sektoru. Konkurenceschopnost českého agrárního sektoru měla mít základ v produkci, která zohledňuje stále sílící požadavky spotřebitelů na bezpečnost potravin a na environmentální a k pohodě zvířat přihlížející způsoby výroby. Přijatá Koncepce zemědělské politiky ČR po vstupu ČR do EU zároveň vytvořila předpoklady, aby se zemědělství stalo součástí a páteří rozvoje venkovských oblastí a zlepšování kvality života venkovské populace, včetně podmínek pro diverzifikaci činností zemědělských podniků podle místních podmínek.

Pro usnadnění období změn, spojených se vstupem do EU, byly vytvořeny tzv. předvstupní nástroje. Předvstupní nástroje Evropské unie byly určeny pro kandidátské země s cílem napomáhat jim při řešení konkrétních úkolů při zavádění *acquis communautaire*. Nejstarším nástrojem předvstupní pomoci byl program Phare, jehož prostřednictvím Evropská unie zajišťovala svou finanční a technickou spolupráci při přípravách zemí střední a východní Evropy na přistoupení k Evropské unii. Nástroj ISPA zajišťoval finanční prostředky na investiční akce v oblasti dopravy a životního prostředí s cílem pomoci partnerským zemím dosáhnout zde evropských standardů. Po vstupu do EU jej nahradil Fond soudržnosti. Program SAPARD byl speciálním programem pro zemědělství a rozvoj venkova. Pomáhal přístupujícím zemím řešit konkrétní problémy zavádění společné zemědělské politiky a zvládat strukturální změny v jednotlivých zemědělských odvětvích. Po vstupu jej nahradil operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství. Pro kandidátské země byla dále vymezena pomoc při vytváření moderní a efektivní administrativy se strukturou, pracovníky a vedením schopným zavést *acquis communautaire* na úrovni členských států, tzv. program Twinning.

Činnost předvstupních nástrojů byla většinou omezena vstupem do Evropské unie, po vstupu do EU tyto nástroje pouze dobíhají.

³⁹ - *vice v úvodní kapitole Zemědělská politika ČR*

Zavedením a aplikací programů Phare, ISPA a zejména SAPARD v České republice se vytvořily institucionální struktury včetně regionálních pracovišť, administrativní zázemí s kvalifikovanými a vyškolenými pracovníky, získaly se potřebné zkušenosti pro administraci a implementaci projektů i pro zajištění otázek financování a kontroly. Dalším, neméně důležitým hlediskem, bylo osvojení základních principů EU při využívání strukturálních fondů, získání praktických zkušeností při vypracování programového dokumentu, zajištění právního rámce, vybudování nezbytných institucí a příprava kvalifikovaných pracovníků.

Zatímco před vstupem ČR do EU byl kladen důraz především na co nejvyšší produkci, nyní se dostává do popředí snaha o „ekologizaci“ zemědělství. Jedná se zejména o snížení míry zornění, snížení spotřeby pesticidů i dusíkatých a fosforečných hnojiv, cílené zatravňování a zalesňování zemědělské půdy.

4.2. Výhled do budoucna

Od roku 2009 se počítá se zavedením jednotné platby na farmu a plným zavedením cross-compliance. Jednotná platba na farmu se bude od stávajícího SAPS lišit v tom, že platby poskytnuté farmě za určité referenční období budou další léta fixovány. Platba může být závislá i na regionu.

Cross-compliance znamená, že faremní dotace budou podmíněny plněním stanovených unijních norem, přejatých do národního právního řádu. Jde například o vybraná ustanovení zákona o hnojivech (tzv. nitrátová směrnice), životní pohodu zvířat i jejich označování. Stát aplikuje cross-compliance částečně už dnes v rámci Zásad správné zemědělské praxe u programů HRDP (evidence hnojiv). Na plnění cross-compliance se musí připravit nejen zemědělci, ale především orgány dozoru.

V delším časovém horizontu, po roce 2010 a zejména 2013, čekají zemědělce změny, které povedou ke větší konkurenci. Především pod tlakem jednání ve větové obchodní organizaci mají být od roku 2013 odbourány vývozní subvence a postupně také snižována ochrana trhu a dotace. Sniží se také regulace trhu. Po cukru má následovat víno a zelenina. Výhledově se bude jednat o zrušení intervenčního výkupu obilovin a zrušení kvót na produkci mléka.

4.3. Pohled na zemědělství v ČR a jeho dopady na životní prostředí

Zemědělství prošlo v českých zemích v období uplynulých 60 let etapou zásadních změn, které utvářely jeho charakter i jeho vliv na okolní přírodu a krajinu. Nadměrné zcelování pozemků a snaha o zajištění potravinové soběstačnosti se projevily zprůmyslněním zemědělství (používání nadměrného množství hnojiv, pesticidů, těžké zemědělské techniky). V posledním desetiletí došlo k částečnému snížení degradace přírodních zdrojů díky poklesu spotřeby hnojiv a prostředků na ochranu rostlin, snížení počtu zejména ustájeného skotu, zatrávnění nebo zalesnění orné půdy a rozvoji ekologického zemědělství.

Nadále není zachována biologická rozmanitost na zemědělské půdě, což se projevuje snížením populací původních druhů volně žijících živočichů (koroptví, zajíců, syslů).

Snižuje se také biodiverzita hospodářských zvířat a zemědělských plodin, mnohá původní plemena zvířat a odrůdy rostlin mizí. Sama jsem chovatelkou huculských koní, kteří jsou zařazeni do genových zdrojů České republiky. V tomto ohledu oceňuji snahu státních orgánů podporovat chovatele ohrožených plemen zvířat. Celkový dojem kazí pouze fakt, že opodstatněnost finančních podpor musí každoročně Asociace chovatelů dlouze obhajovat, o výši dotací složitě vyjednávat a výsledné vyplacené částky jsou spíše malým bonusem pro nadšené chovatele než skutečnou podporou chovu.

V řadě případů zemědělská půda, zvláště vyšších bonit, není dostatečně chráněna. Jsou narušené odtokové poměry, půda je zhutněna a podléhá erozi, čímž se lokálně zvyšují rizika povodní. Pro zemědělství a životní prostředí je také nepříznivá degradace zemědělské půdy a její znečištění, což se projevuje snižováním rozmanitosti půdní flóry a fauny a plošným znečištěním vod. Problémem může být i ladem ležící zemědělská půda. Pokud není tato půda udržována, vznikají nálety. Proto je nutné podporovat pěstování energetických a technických plodin na těchto plochách. Velkochovy hospodářských zvířat znamenají velký zdroj čpavku a skleníkových plynů, jsou závažné i z hlediska nových rizik pro člověka i životní prostředí.⁴⁰

⁴⁰ - Viz *Státní politika životního prostředí*, strana 28 a 29.

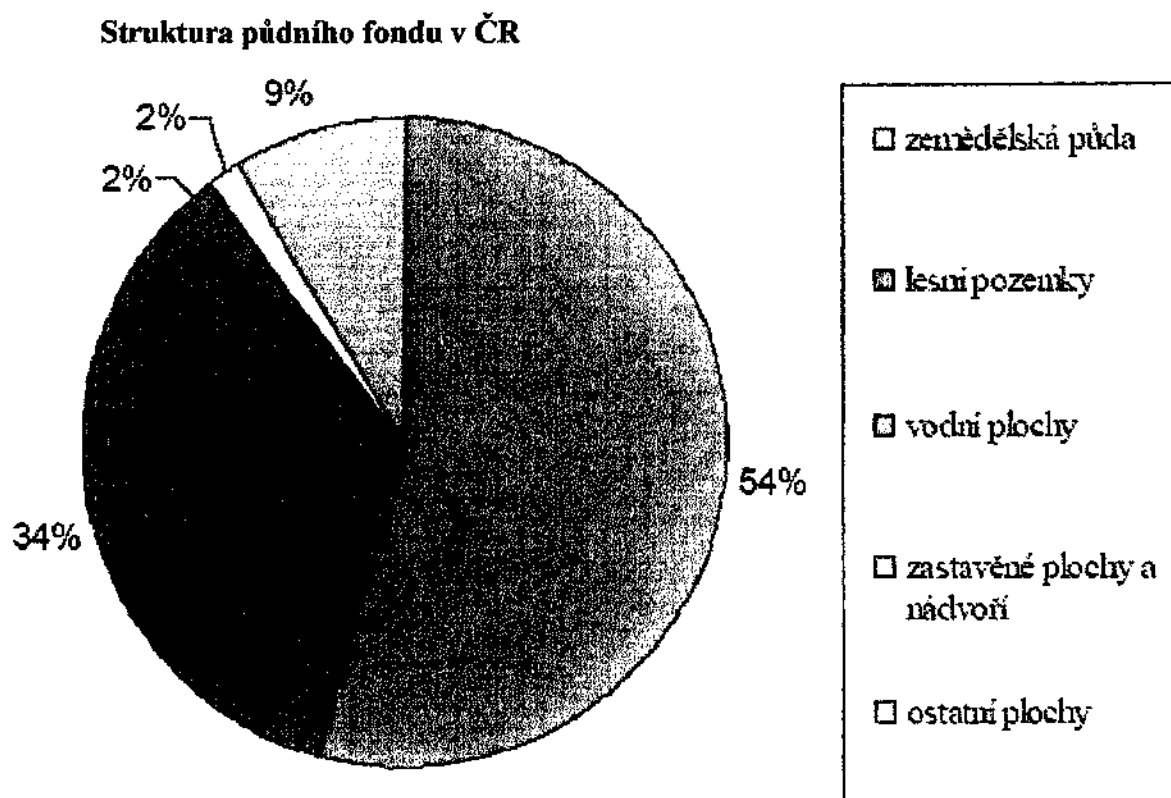
4.4. Závěr

Ztotožňuji se s názorem členů Svazu marginálních oblastí, kteří kritizují současné nastavení dotačních programů, které podporuje především produkční oblasti.⁴¹ A to i přesto, že méně příznivé oblasti tvoří 60 % plochy ČR. Výstup zemědělství je nutno začít měřit nejen vyprodukovanými tunami, ale i poskytnutými službami ohledně veřejných statků. Celkový pohled musí zahrnout na jedné straně klesající škody na životním prostředí, na druhé straně rostoucí péči o krajinu. Jen takto začne společnost pozitivněji vnímat práci zemědělců a možná dojdeme k tomu, že celkový výstup zemědělství nejenže neklesá, ale dokonce roste.

Současné nastavení plošných dotací (SAPS) i doplňkových plateb jako pevné částky na hektar, podporuje především velké podniky typu bývalých Jednotných zemědělských družstev. Menší rodinné farmy mnohdy nemají o dotacích a programech dostatečné informace, často jsou přespříliš zaneprázdněni vyplňováním zbytečných hlášení, dotazníků, formulářů a deníků. Je neúnosné, že malá rodinná farma obhospodařující 20 hektarů musí splňovat stejné byrokratické podmínky jako velké zemědělské družstvo, které hospodáří na více než 2 000 hektarech. Právě dotace na farmu, která by podporovala farmy do 500 ha by mohla toto špatné nastavení dotační politiky alespoň v určitých ohledech zmírnit. Velká zemědělská družstva by nebyla finančně podporována v držbě pozemků, které vlastně nepotřebují. Takový „nevyužitý pozemek“ by mohl úspěšně obhospodařovat soukromý, nejlépe mladý zemědělec. Podpora mladých zemědělců a zamezení odlivu pracovních sil ze sektoru zemědělství je přitom i jedním z cílů zemědělské politiky.

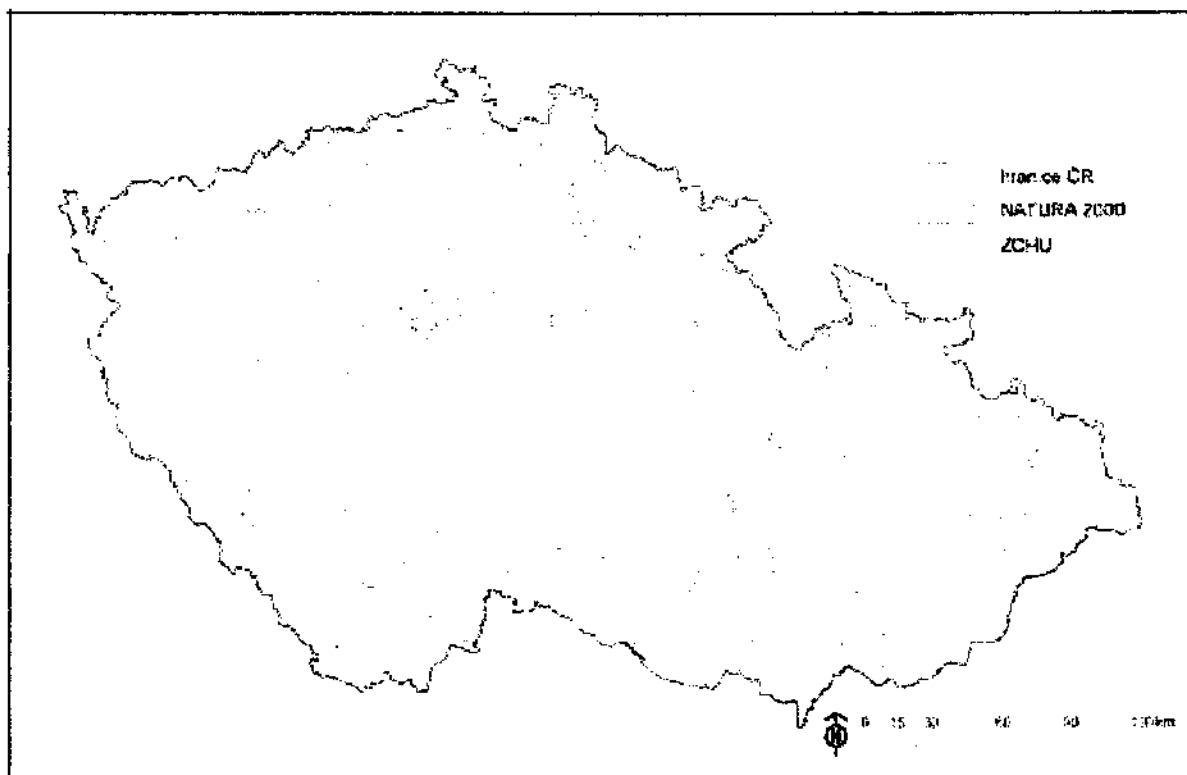
⁴¹ - Více na webových stránkách Svazu marginálních oblastí www.lfa.cz.

TABULKY, GRAFY

Zdroj : Statistická ročenka půdního fondu, ČÚZK Praha 2006 – údaje k 31.12.2005

Zvláště chráněná území a lokality soustavy Natura 2000

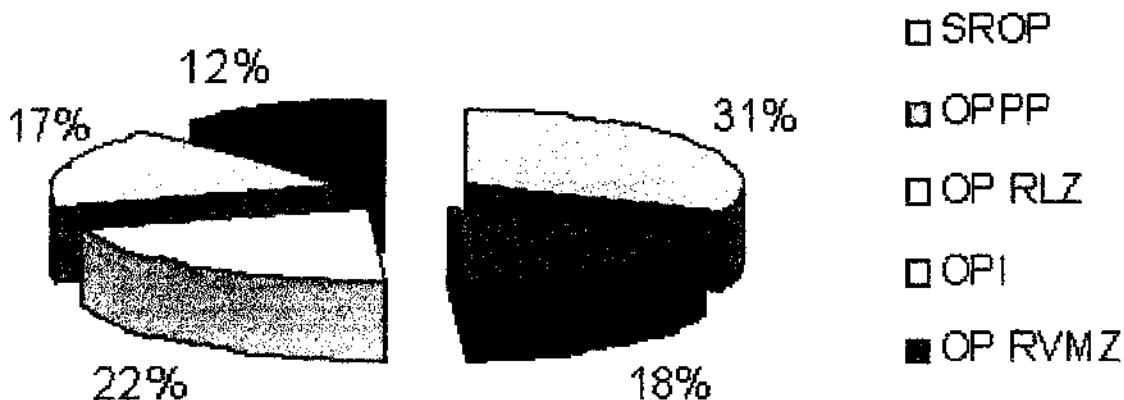
Zdroj: Natura 2000

Rozloha zemědělské půdy v územích Natura 2000 a ZCHÚ v tis. ha

Chráněná území	TTP	% z celkové výměry	Orná půda	% z celkové výměry	Lesy	% z celkové výměry
ZCHÚ	129	10,36	170	13,66	721	59,7
Natura 2000	130	12,42	81	7,74	706	67,5
Natura 2000 a ZCHÚ	197	12,17	216	13,35	969	60,3

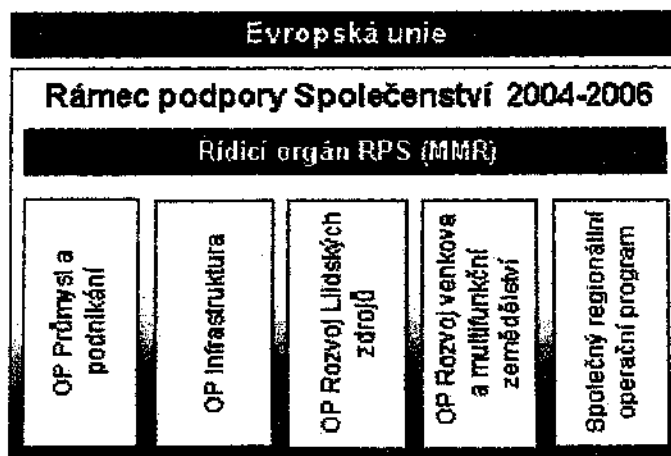
Zdroj: Natura 2000

Indikativní rozdělení prostředků SF mezi operační programy

Pramen: Ministerstvo pro místní rozvoj, odbor Rámce podpory Společenství

Rámec podpory společenství jako zastřešující instituce pro jednotlivé operační programy

Pramen: Ministerstvo pro místní rozvoj, odbor Rámce podpory Společenství

Přehled operačních programů a jejich vazba na příslušné strukturální fondy
 (v %; v závorce uvedeny resorty v jejichž gesci jsou řídicí orgány jednotlivých OPů)

Název OP	OP	ERDF	ESF	EAGGF	FIFG
OP Průmysl a podnikání (MPO)	17,94	17,94			
OP Infrastruktura (MŽP)	16,94	16,94			
OP Rozvoj lidských zdrojů (MPSV)	21,920		21,92		
OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství (MZe)	11,96			11,46	0,50
SROP (MMR)	31,24	27,99	3,25		
OP celkem	100,00	62,87	25,17	11,46	0,50

Pramen: Ministerstvo pro místní rozvoj, odbor Rámce podpory Společenství

Výměra evidované zemědělské půdy podle kultur v jednotlivých krajích

Kraj	Chmelnice	Jiná kultura	Omá půda	Ovocný sad	Porost RRD	Travní porost	Vínice	Zalesněno	Σ výměry za kraj
Hl. m. Praha	0.00	0.58	11 712.87	18.47	0.00	227.39	9.30	0.00	11 968.61
Jihočeský	0.00	233.69	268 516.26	1 262.04	15.11	154 097.32	0.00	160.62	424 285.04
Jihomoravský	0.00	75.31	325 296.20	4 814.28	0.50	18 247.21	12 651.06	124.11	361 208.67
Karlovarský	0.00	75.04	36 515.96	118.86	4.35	62 575.55	0.00	22.02	99 311.78
Královéhradecký	0.00	112.24	169 804.40	2 317.44	7.29	61 379.63	0.90	123.38	233 745.28
Liberecký	23.24	48.81	42 034.00	929.75	16.53	54 720.07	0.00	40.22	97 812.62
Moravskoslezský	0.00	229.64	128 743.68	252.72	2.29	80 987.98	0.00	71.07	210 287.38
Olomoucký	754.33	351.60	184 805.35	1 750.49	1.67	56 892.36	0.00	35.03	244 590.83
Pardubický	0.00	110.87	181 341.86	545.51	2.65	49 262.17	0.00	139.80	231 402.86
Plzeňský	0.00	195.64	216 314.83	540.95	34.67	106 647.02	0.00	207.44	323 940.55
Středočeský	1 942.89	372.75	492 969.78	3 871.66	6.71	55 295.60	269.42	156.13	554 884.94
Ústecký	3 295.53	198.88	153 109.16	2 523.26	21.57	55 493.75	273.86	15.49	214 931.50
Vysočina	0.00	74.89	282 000.16	30.56	31.74	75 282.28	2.88	279.82	357 702.33
Zlínský	0.00	96.06	97 485.92	1 099.88	0.00	49 198.35	522.48	93.82	148 496.51
Σ výměry za ČR	6 015.99	2 176.00	2 590 650.43	20 075.87	145.08	880 306.68	13 729.90	1 468.95	3 514 568.90

Zdroj: LPIS, červen 2006

Počet uživatelů tříděných dle výměry půdy

Kategorie výměry půdy uživatele [ha]	Počet uživatelů	Celková výměra půdy všech uživatelů [ha]
0 - 5	7 363	13 035.58
5 - 10	3 832	27 513.44
10 - 50	8 300	197 048.62
50 - 100	2 253	158 011.56
100 - 500	2 428	528 666.66
500 - 1000	792	578 773.15
1000 - 2000	685	966 037.08
2000 a více	350	1 045 482.81
Celkový počet/výměra	26 003	3 514 568.90

Zdroj: LPIS, červen 2006

Výměra půdních bloků podle typu LFA v jednotlivých krajích

Kraj	Ha	Hb	Oa	Ob	S	Σ LFA za kraj
Hl. m. Praha	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Jihočeský	99 583.55	2 385.10	180 651.29	54 181.74	2 764.10	339 565.78
Jihomoravský	6 514.41	2 133.66	17 777.25	4 030.30	1 979.81	32 435.43
Karlovarský	54 918.62	345.43	5 424.45	4 526.80	23 637.40	88 852.70
Královéhradecký	23 302.66	2 577.32	13 682.61	1 024.83	40 585.22	81 172.64
Liberecký	13 208.63	870.04	0.00	0.00	43 059.27	57 137.94
Moravskoslezský	37 396.14	1 274.85	50 942.34	5 070.39	22 059.12	116 742.84
Olomoucký	35 887.64	1 231.24	39 640.10	5 600.15	2 457.29	84 816.42
Pardubický	30 074.08	381.45	52 954.70	7 467.75	1 344.61	92 222.59
Plzeňský	38 827.85	1 819.23	181 134.95	34 031.84	3 283.28	259 097.15
Středočeský	6 033.02	0.00	108 241.54	54 823.83	2 622.35	171 720.74
Ústecký	14 217.93	0.00	1 904.63	4 774.87	37 132.03	58 029.46
Vysočina	81 993.12	9 221.88	172 646.65	31 862.53	46.84	295 771.02
Zlínský	16 877.17	5 381.25	0.00	0.00	29 487.52	51 745.94
Σ LFA za ČR	458 834.82	27 621.45	825 000.51	207 395.03	210 458.84	1 729 310.65

Zdroj: LPIS, červen 2006

Strategie HRDP:

strategické cíle	operační cíle	kvantifikace operačních cílů	strategie – přímý nástroj k dosažení cílů
<p>I. Zachovat zemědělství ve znevýhodněných oblastech, zlepšit příjmovou situaci zemědělců zejména v méně příznivých oblastech a působit proti jejich odlivu ze znevýhodněných oblastí</p>	<p>zajistit odpovídající příjmy zemědělským podnikům hospodařícím ve ztížených podmínkách, přispět ke stabilizaci venkovské populace, udržet atraktivitu krajiny, podpořit systém hospodaření přátelské k životnímu prostředí, přispět k udržitelnému využití zemědělské půdy</p>	<p>celková výměra zemědělských podniků s výměrou nad 5 ha neklesne v oblastech LFA pod současnou úroveň (r. 2003) plocha travních porostů vzroste do konce programovacího období v oblastech LFA</p> <p>do programu LFA a dodržování zásad správné zemědělské praxe vstoupí 80 % podniků nad 5 ha ve vymezených oblastech</p>	<p>Realizace opatření LFA</p>
<p>II. Udržovat a chránit životní prostředí (s důrazem na vodní složku) a kulturní krajinu.</p>	<p>snížit degradaci půd snížit kontaminaci vod obnovit a zachovat stanoviště volně žijících organismů a vysoký stupeň biodiverzity rozvoj a zachování systémů hospodaření příznivých pro životní prostředí</p>	<p>do plošných podopatření (mimo ekologické zemědělství) vstoupí do konce programovacího období 25 % zemědělské půdy do ekologického zemědělství se zapojí 8 % zemědělské půdy v rámci regionálně specifikovaných opatření bude ošetřováno 30 % ploch cenných stanovišť</p>	<p>Realizace environmentálních opatření agro-</p>
<p>III. Zlepšit strukturu pracovníků v zemědělství (věkovou, vzdělanostní).</p>	<p>zajistit přiměřený příjem postupitelů podnikovat proces generace obměny v odvětví zemědělství a</p>	<p>do opatření bude do konce programovacího období zapojeno celkem 500 osob v pozici postupitele (průměrný věk při</p>	<p>Realizace opatření předčasného ukončení zemědělské činnosti</p>

		zvýšit ekonomickou životaschopnost podniků	vstupu do programu se předpokládá u postupitelů přibližně 59 let, u nabyvatelů přibližně 30 let)	
IV.	Alternativní využití zemědělské půdy zejména vyzarováním lesa	trvale snížit výměru zemědělsky obdělávaných půdy nevhodných pro zemědělské využití snížit erozi půdy a zvýšit retenční schopnosti krajiny posílit biodiverzitu v oblastech s malým podílem lesa	do konce programovacího období zalesnit cca 6 600 ha zemědělské půdy a na těchto zalesněných plochách provádět činnosti vedoucí k zajištění nově vzniklých porostů	Realizace podopatření zalesnění
V.	Sdružovat producenty při uplatňování produktů na trhu	zvýšit počet odbytových organizací sdružujících prvovýrobců zvýšování přidané hodnoty	objem obchodované produkce vyjádřené v obratu v Kč uznaných odbytových organizací výrobců se každoročně zvýší o 25 % zvýšení podílu obchodované produkce vyjádřené v měrných jednotkách prostřednictvím uznaných odbytových organizací na celkovou produkci o 10 % do konce programovacího období.	Realizace opatření zakládání skupin výrobců
VI.	Podpora obnovitelných energetických zdrojů šetrných k životnímu prostředí	zajištění příjmů zemědělců formou diverzifikace jejich aktivit snížení výměry zemědělské půdy využívané pro produkci potravin,	do konce programovacího období vysadit cca 150 ha rychle rostoucích dřevin rostoucích dřevin	Realizace podopatření založení porostů rychle rostoucích dřevin určených pro energetické využití

v mil. EUR (v současných cenách)

	2004			2005			2006			Celkem			Kofinan- cování EU v %
	Celkové veřejné náklady	z toho z EAGGF	příspěv ek ze soukro mých zdrojů	celkové veřejné náklady	z toho z EAGGF	příspěv ek ze soukro mých zdrojů	celkové veřejné náklady	z toho z EAGGF	příspěv ek ze soukro mých zdrojů	celkové veřejné náklad y	z toho z EAGG F	příspěv ek ze soukro mých zdrojů	
Předčasné ukončení zemědělské činnosti	2,208	1,767	0	2,959	2,367	0	3,712	2,970	0	8,880	7,104	0	80
Méně příznivé oblasti a oblasti s environmentální mi omezeními	99,474	79,579	0	101,675	81,340	0	103,521	82,817	0	304,670	243,736	0	80
Agro- environmentální opatření	95,267	76,213	0	113,004	90,403	0	126,720	101,376	0	334,990	267,992	0	80
Lesnictví	4,692	3,754	0	6,757	5,406	0	9,189	7,352	0	20,639	16,511	0	80
Zakládání skupin výrobci	1,518	1,214	0	1,979	1,583	0	2,297	1,838	0	5,794	4,635	0	80
Technická pomoc	0,966	0,773	0	1,126	0,901	0	1,436	1,149	0	3,528	2,822	0	80
SAPARD	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Celkem	204,125	163,300	0	227,500	182,000	0	246,875	197,500	0	678,500	542,800	0	

Zdroj: programový dokument Horizontální plán rozvoje venkova ČR pro období 2004 - 2006

PGRFL - Přehled výše garance úvěru a dotace úroku podle programu

Program	Počet žádostí	Z toho schvál.	Z toho zamít.	Výše úvěru tis. Kč.	Výše garance tis. Kč.	Celková dotace tis. Kč.	Dosud vyplaceno tis. Kč.
	3	0	3	0	0	0	0
Agroregion	1,841	1,702	139	0	0	0	0
Export	122	90	32	7,114,725	0	405,326	405,326
Investice - Hygiena	26	19	7	546,096	127,079	103,900	66,162
Investice - Odbyt. organizace	10	6	4	205,750	67,693	42,414	24,210
Investice - Půda	491	441	41	705,725	0	245,602	20,799
Investice - Zemědělec	7,699	7,176	439	23,168,831	2,948,147	3,924,514	2,686,437
Investice - Zpracovatel	35	25	10	317,320	25,346	51,329	29,366
KPV	1	1	0	0	0	0	0
Krajina	4,220	3,963	257	0	0	0	0
Krmné obilí	101	98	3	2,974,974	0	270,311	270,318
Lesy	71	61	10	294,356	52,468	44,496	46,821
Mláďí	2,928	2,710	202	0	0	0	0
Nabyvatel	30	22	8	34,373	34,193	0	0
Povodně	450	439	11	0	0	0	0
Překlenovací úvěry pro LFA	419	412	7	810,078	651,940	53,683	46,659
Provoz	8,598	8,212	386	28,635,865	7,137,616	2,520,251	2,507,433
Restituent	14	13	1	17,869	0	3,487	3,487
Skot	634	589	45	0	0	0	0
Služby	536	475	61	3,782,088	2,780,912	1,274,914	1,236,053
TOZ	212	196	16	544,149	162,925	0	0
Vyrovnání úrokového zatížení	641	595	13	2,674,136	915,376	48,906	21,180
Zemědělec	8,579	7,781	798	31,181,540	15,815,600	10,245,786	10,167,762

Zdroj: internetové stránky PGRLF, statistiky - programy, květen 2006

Prameny:

Použitá literatura a právní předpisy:

Damohorský, M. – Smolek, M.: Zemědělské právo, 2. vydání, IFEC, Praha 2006

Drobník, J.: Základy pozemkového práva, IFEC, Praha 2005

Pekárek M. – Průchová I.: Pozemkové právo, 1. vydání, Masarykova univerzita, Brno 2000

ASZ ČR: Kolektivizace – zločin proti venkovu, Praha 2004

Ministerstvo zemědělství ČR: Zemědělství 2004, Praha 2005

Ministerstvo zemědělství ČR: Zemědělství 2005, Praha 2006

Státní politika životního prostředí 2004 – 2010

Agenda 21

Agenda 2000

Natura 2000

Ministerstvo financí a Ministerstvo životního prostředí – Návrh koncepce postupné ekologizace daňové soustavy, materiál pro schůzi vlády, Praha 2000

Horizontální plán rozvoje venkova ČR pro období 2004 - 2006

Program rozvoje venkova ČR na období 2007 - 2013

Tiskové zprávy Ministerstva zemědělství, 2005, 2006

Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 256/2000 Sb., o SZIF, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 412/2002 Sb., trestní zákon

Internetové zdroje:

- www.agronavigator.cz – zemědělský internetový server
- www.asz.cz – Asociace soukromého zemědělství ČR
- www.pgrlf.cz – Podpůrný garanční, rolnický a lesnický fond
- www.ceu.cz
- www.mze.cz – internetové stránky ministerstva zemědělství
- www.szif.cz – Státní zemědělský a intervenční fond
- www.strukturalni-fondy.cz
- www.euroskop.cz
- www.evropska-unie.cz
- www.agroporadenstvi.cz
- www.europa.eu.int
- www.sapard.cz
- www.uzpi.cz – Ústav zemědělských a potravinářských informací
- www.agroweb.cz
- www.vuze.cz - Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky
- www.lfa.cz – Svaz marginálních oblastí
- www.czso.cz – Český statistický úřad

Seznam použitých zkratk:

- AEO – Agro-environmentální opatření
- ASZ ČR – Asociace soukromého zemědělství České republiky
- ČR – Česká republika
- EAFRD – Evropský fond pro rozvoj venkova
- EAGGF - Evropský zemědělský vyrovnávací a záruční fond
- EHS – Evropské hospodářské společenství
- EK- Evropská komise
- ERDF – Evropský fond regionálního rozvoje
- ESF- Evropský sociální fond
- EU – Evropská unie
- FIFG – Evropský fond pro podporu rybolovu
- HDP – Hrubý domácí produkt
- HNP – Hrubý národní produkt
- HRDP – Horizontální plán rozvoje venkova
- CHKO – Chráněná krajinná oblast
- IRM – Individuální referenční množství mléka
- LFA – Méně příznivé oblasti
- MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj
- MZe – Ministerstvo zemědělství
- MŽP – Ministerstvo životního prostředí
- OP – Operační program
- PGRLF – Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond
- PUZČ – Předčasné ukončení zemědělské činnosti
- SPŽP – Státní politika životního prostředí
- SZP, CAP – Společná zemědělská politika
- VFD – Víceletá finanční dohoda
- ZCHÚ – Zvlášť chráněné území
- ZPF – Zemědělský půdní fond